

”Täytyy olla älykkyyttä ja pelisilmää pärjätäkseen kaottisissa ihmissuhteiden viidakoissa”

Sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden kokemuksia asiantuntijuudestaan

Susanna Inget
0422808
Syksy 2019
Pro gradu-tutkielma
Sosiaalityö, sosiaalioikeuden sv
Lapin yliopisto
Kati Kallinen ja Arto Kauppi
singet@ulapland.fi

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: ”Täytyy olla älykkyyttä ja pelisilmää pärjätäkseen kaoottisissa ihmissuhteiden viidakoissa”: Sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden kokemuksia asiantuntijuudestaan

Tekijä: Susanna Inget

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö, sosiaalioikeuden suuntautumisvaihtoehto

Työn laji: Pro gradu- tutkielma

Sivumäärä: 65 + 1 liite

Vuosi: 2019

Tiivistelmä:

Tässä pro-gradu tutkielmassa käsitellään sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden kokemuksia asiantuntijuudestaan. Tutkimuskysymyksenä on, miten asiantuntijuus rakentuu lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden kokemana. Tarkentavina tutkimuskysymyksinä on tarkoitus ottaa selvää, kuinka sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta voitaisiin sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan vahvistaa ja mitkä tekijät asiantuntijuutta voivat heikentää.

Aineiston teoreettinen viitekehys rakentuu asiantuntijuuden määritelmästä sosiaalityössä tarkentuen lastensuojeluun ja sijaishuollon ominaispiirteisiin asiantuntijuuden toimintakenttänä. Tutkielman aineiston muodostavat sosiaalityöntekijöiden kirjoitukset, jotka kerättiin maaliskuussa 2019 kirjoituspyynnön avulla. Kirjoituspyyntö julkaistiin Sosiaalityön uraverkosto- ja Sosiaalityön pohjoinen uraverkosto- facebookryhmissä. Aineiston analysoinnissa käytettiin teoriasidonnaista analyysia fenomenologisella tutkimusotteella.

Aineiston mukaan asiantuntijuuden sijaishuollossa kuvailtiin olevan moniulotteista, eri osa-alueista rakentuvaa vastuutyötä. Merkittäviksi osa-alueiksi määriteltiin lapsen kokonaistilanteen hahmottaminen, asiakkaan kohtaaminen, yhteistyötaidot ja verkostotyö, juridinen osaaminen sekä kyky ja rohkeus linjata ja tehdä päätöksiä. Monenlaiset tekijät niin työyhteisöjen sisällä kuin muissa verkostoissa vaikuttivat asiantuntijuuden vahvistumiseen ja heikentymiseen.

Avainsanat: asiantuntijuus, sijaishuolto, lastensuojelu, fenomenologia, kirjoituspyyntö

Muita tietoja: Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi x
Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi x

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Näkökulmia asiantuntijuuteen sijaishuollossa	4
2.1 Asiantuntijuus sosiaalityössä ja lastensuojelussa	4
2.2 Asiantuntijuuteen liittyvä sääntely ja ohjeistus	8
2.3 Sijaishuolto asiantuntijuuden toimintakenttänä	11
2.4 Lapsen asioista vastaaminen ja lapsen etu	17
2.5 Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde sijaishuollossa	24
3 Tutkielman toteutus.....	29
3.1 Tutkimustehtävä	29
3.2 Aineiston kuvaus ja aineistonkeruu	29
3.3 Aineiston analysointi	32
3.4 Eettiset kysymykset ja luotettavuus.....	34
4 Sosiaalityöntekijöiden kokemuksia asiantuntijuudesta sijaishuollossa	37
4.1 Lapsen kokonaistilanteen hahmottaminen.....	37
4.3 Asiakkaan kohtaaminen ja asiakassuhde	40
4.4 Yhteistyötaidot ja verkostotyö	43
4.5 Juridinen osaaminen	46
4.6 Kyky ja rohkeus linjata ja tehdä päätöksiä	47
4.7 Asiantuntijuutta heikentäviä ja vahvistavia tekijöitä	49
5 Johtopäätökset ja pohdinta.....	55
Lähteet	59
Liite: Kirjoituspyyntö	

1 Johdanto

Tässä tutkielmassa tutkin sitä, miten asiantuntijuus rakentuu lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden kokemana. Lisäksi tarkentavina kysymyksinä on tarkoitus ottaa selvää, kuinka sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta voitaisiin sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan vahvistaa ja mitkä tekijät asiantuntijuutta voivat heikentää.

Sijaishuolto on osa lastensuojelua ja lastensuojelulain (Lastensuojelulaki 417/2017, myöhemmin LSL) 49§ mukaisesti sijaishuolto tarkoittaa ”huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lain 83 §:ssä tarkoitetun väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella.” Asiantuntijuutta taas on määritelty jonkin asian paremmin tietämisenä, maallikon yläpuolelle asettumisena ja jonkin alan tuntemisena. Asiantuntijuus kuvaa perinteisesti tietyn ammattiryhmän osaamista ja erityispiirteitä, mutta se voidaan paikantaa myös sosiaalisena suhteena ja asemana, jossa asiantuntijuudesta ja osaamisesta neuvotellaan tai jopa taistellaan. (Sinko 2004, 106; Karvinen-Niinikoski ym. 2007, 78.)

Sijoitukset kodin ulkopuolelle ovat lisääntyneet 1990-luvun lopulta saakka. Vuonna 2017 huostaanotettuna oli Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastojen mukaan 10 526 lasta ja määrä pysyi vakaana edellisiin vuosiin nähden. Kiireellisten sijoitusten määrä kasvoi 15 % edelliseen vuoteen nähden ja näin ollen kaikkien kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä oli 17 956 vuonna 2017. Määrä oli noussut n. 3 % edellisestä vuodesta. (THL Tilastoraportti 2017.) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on tilastojen perusteella suuri ja se määrä entisestään kasvanut. Tämän kehityskulun seurauksena myös lastensuojelun kustannukset ovat lisääntyneet. Lastensuojelu, lapsiperhepalvelut ja lasten ja nuorten hyvinvointi ovat olleet huolestuneiden keskusteluiden kohteina jo pitkään. Suunta on ollut sama kaikissa Pohjoismaissa, mutta suomalainen lastensuojelujärjestelmä sijoittaa nuoria kodin ulkopuolelle muita Pohjoismaita useammin. (Eronen 2013, 19; Heino ym. 2016, 35; Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 6, 20.)

Tutkielmani ajankohtaisuuden puolesta puhuu sijoitettujen lasten suuren määrän lisäksi se, kuinka sosiaalityöntekijöiden on entistä enemmän täytynyt pystyä osoittamaan asiantuntijuutensa ja määrittämään toiminta-alueitaan uudelleen, sillä sosiaalityön täytyy mukautua ympäristön kehittämisvaateisiin. Tämä edellyttää sosiaalityön asiantuntijuudelta uuden paikan ottamista. Asiantuntija-ammateissa, mikä myös sosiaalityö on, vaaditaan laaja-alaista osaamista ja tietoa, jota voi jäsentää monin tavoin. Ammattikunnalle pyritään osoittamaan omat ydinosoamisen ja taitamisen alueet. (Karvinen-Niinikoski 2007, 80–81; Sipilä 2011, 15.) Haluankin tässä tutkielmassa selvittää ja tuoda näkyväksi, mitä nämä osaamisen ja taitamisen alueet sijaishuollon sosiaalityössä ovat.

Lastensuojelulliset aiheet ovat viime aikoina olleet tiiviisti esillä otsikoissa ja mediassa esiintyvät näkemykset lastensuojelun roolista liittyvät vallankäyttöön, perheeseen puuttumiseen ja perheitä hajottavaan toimintaan. Tämä näkemys kiinnittyy erityisesti huostanotoista päättämiseen. Huostaanotto ja kiireellinen sijoitus nähdään järeimpinä puuttumistilanteina perheiden yksityiselämään. Negatiiviset näkemykset lastensuojelun roolista eivät ole ongelma pelkästään Suomessa, vaan esimerkiksi myös Yhdysvalloissa lastensuojelun sosiaalityöntekijät on nähty valtaa pitävinä ja perheen vihollisina, joita tulisi välttää viimeiseen saakka. Monet maat ovat yrittäneet parantaa kuvaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä, mutta siinä ei olla onnistuttu riittävästi. (Alhanen 2014, 21; Eronen 2013, 3; Hurtig & Laitinen 2003, 92; Scriber ym. 2013, 714.) Myös tämän takia näen lastensuojelun sijaishuoltoon liittyvän tutkimuksen tärkeänä.

Aikaisempaa suomalaista tutkimusta lastensuojelun asiantuntijuudesta on tehnyt muutamia mainitakseni Anita Sipilä (2011) ja Kirsi Juhila (2006). Kirsi Juhila on tutkinut asiantuntijuutta erityisesti sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhteen kautta. Tutkimusta sijaishuollosta Suomessa ovat tehneet esimerkiksi Tuija Eronen (2013, 2017), Riitta Laakso (2019) ja Tarja Pösö (2004, 2008), joista viimeinen erityisesti tutkien koulukoteja. Susanna Helavirta (2016) on tutkimuksessaan selvittänyt lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän työn sisältöjä heti huostaanoton jälkeen. Kansainvälisistä tutkijoista merkittäväksi tutkijaksi nousee esimerkiksi Eileen Munro (2002), joka on Britanniassa tutkinut lastensuojelutyötä ja sosiaalityön asiantuntijuutta lastensuojelun toimintakentällä.

Akateemista tutkimusta sijaishuollosta tai prosesseista huostaanoton jälkeen on kuitenkin tehty Suomessa vähäisesti ja etenkin sijaishuollon asiantuntijuudesta tutkimusta ei juuri ole. Sijaishuollon tutkimus on vaativaa metodologisesti ja tiedon lähteille ei ole

helppoa päästä. Lisäksi sosiaalityöntekijät, sijaisvanhemmat ja muut huostaanotettujen lasten kanssa työskentelevät ammattilaiset ovat vaitiolovelvollisia, eivätkä voi aina kertoa, mitä kaikkea sijaishuollossa olevat lapset ovat kokeneet. Sijaishuollon työtä ja sen vaativuutta on vaikeaa tehdä näkyväksi. Ei ole olemassa valtakunnallisia tilastoja esimerkiksi siitä, millä syin lapset ovat sijoitettu tai paljonko työntekijöitä sijaishuollossa toimii ja millä koulutuksella he toimivat. (Arkimies 2008, 65; Eronen & Laakso 2017, 145–146; Eronen 2012; Eronen, Laakso & Pösö 2010.)

Tässä tutkielmassa tarkoitan sijaishuollon sosiaalityöntekijällä kunnallisessa sijaishuoltoyksikössä toimivaa, lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää. Lastensuojelulain mukaisesti lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tulee olla sosiaalihuollon ammattihenkilölain 49 § mukainen sosiaalityöntekijän pätevyys. (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015, myöhemmin SosAmla, LSL 13b §). Lastensuojelulain 6 § mukaan lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä, joten tässä tutkielmassa käytän lapsesta samaa määritelmää.

Ensimmäisessä luvussa avaan asiantuntijuuden käsitettä lastensuojelussa ja sosiaalityössä. Tämän jälkeen paneudun asiantuntijuuteen liittyvään sääntelyyn sosiaalihuollon ammattihenkilölain näkökulmasta sekä ohjeistuksiin sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta osaamisesta. Seuraavissa luvuissa käsittelen sijaishuollon ominaispiirteitä asiantuntijuuden toimintakenttänä sekä lapsen asioista vastaamista ja valtaa. Teoriaosuuden viimeinen kappale keskittyy sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhteen määritelmään ja niihin erityispiirteisiin, joita sijaishuolto asiakassuhteeseen tuo.

Kolmas luku käsittelee tutkielman toteutusta ja aineistonkeruuta sekä kirjoituspyyntöä aineistonkeruumenetelmänä. Aineiston analysoinnin osalta luvussa käsitellään laadullista tutkimusta ja fenomenologisen tutkimuksen ominaispiirteitä sekä tutkielman tekoon liittyviä eettisiä pohdintoja. Tulosluvut olen jakanut teemoihin aineistosta nousseiden kokemusten mukaan. Käsittelen tulosluvuissa osa-alueita, joita sijaishuollon asiantuntijuuteen kuului sosiaalityöntekijöiden kokemusten perusteella.

2 Näkökulmia asiantuntijuuteen sijaishuollossa

2.1 Asiantuntijuus sosiaalityössä ja lastensuojelussa

Jotta voidaan ymmärtää asiantuntijuuden käsitettä sijaishuollossa, avaan asiantuntijuus-käsitteen määritelmää ja asiantuntijuuden ominaispiirteitä sosiaalityössä ja lastensuojelussa. Asiantuntijuus voidaan määritellä jonkin asian paremmin tietämiseksi ja tuntemiseksi, jolloin asiantuntija asettuu maallikon yläpuolelle. Perinteisillä vahvoilla professioilla, kuten juristeilla tai lääkäreillä, katsotaan olevan selkeästi oma tieteelliseen tietoon pohjautuva asiantuntijuutensa, joka on suhteellisen helppoa määritellä. Kuitenkaan asiantuntijuutta ei voida määritellä pysyvänä olotilana, vaan sosiaalisissa suhteissa muuttuvana. Asiantuntijuus on jonkun alan tuntemista ja se rakentuu vaihtelevasti tilanteittain. Asiantuntijuutta kuvataan aikaan ja paikkaan sidoksissa olevana toimintana, joka kehittyy prosessina ja yksilön lisäksi se kiinnittyy työyhteisöihin, verkostoihin ja toiminnan kehityksen dynamiikkaan. Asiantuntijuuden perustan muodostavat tiede, instituutiot ja professiot. (Eräsaari 2002, 22; Sinko 2004, 106; Juhila 2007, 48–101, 140–149; Karvinen-Niinikoski ym. 2007, 78.)

Asiantuntijuus ei ole suljetun tiedon valtaa tai yksin toimimista, vaan asiantuntijuudesta käydään jatkuvia keskusteluja ja neuvotteluja eri yhteistyötahojen, kuten kollegojen, asiakkaiden tai muiden ammattiryhmien kanssa. Asiantuntijatyöskentelyä kuvataan usein työskentelynä omien kykyjen ääri rajoilla sekä omien tehtävien ja toiminnan jatkuvana uudelleenmäärittelynä. Sosiaalityössä ja etenkin lastensuojelussa asiantuntijuuden käsitettä on pidetty hankalasti määriteltävänä. (Heinonen & Sinko 2007, 93–94; Karvinen-Niinikoski ym. 2007, 79.)

Yksilöllisen alan asiantuntijuuden vaatimukset ovat kovat, sillä sosiaalityössäkin työn tekeminen tuntuu vain vaikeutuvan, kun ihmisten elämisen ehdot ja selviytymisen mahdollisuudet monimutkaistuvat yhteiskunnan muuttuessa. Alan erityiskysymyksiin liittyvän osaamisen tarve on lähes rajaton. Sosiaalityöntekijöiden on kuitenkin pystyttävä entistä luovemmin osoittamaan asiantuntijuutensa ja toimintansa perusteet. Muiden hyvinvointivaltion ammattikuntien joukossa sosiaalityölle on ollut ominaista tavoitella itsenäistä, ammatillista asiantuntija-asemaa. Tämän saavuttamiseksi eri ammattikunnat

ovat halunneet pystyä rajamaan pätevyysalueensa ja osoittamaan sen suljetun tiedon ja osaamisen avulla. Rajattu ammatillinen asiantuntijuus on oleellinen osa vallan ja vaurauden hankkimista sekä yhteiskunnallisesti merkittäviksi ammatillisiksi tekijöiksi tulemista. Sosiaalityön opetuksessa, tutkimuksessa ja työmenetelmien kehittämisessä on kautta aikain keskusteltu siitä, millaisia yhteiskunnallisia paikkoja ja tehtäviä sosiaalityölle sekä sen asiantuntijuudelle rakentuu. Aikalaisdiagnooseissa on pohdittu sitä, keitä me olemme ja millaisiksi meidän pitäisi tulla. (Kaartinen ym. 2018, 88; Karvinen-Niinikoski ym. 2007, 81; Karvinen 1996, 33.)

Sosiaalityön määrittely on sanottu olevan vaikeaa, sillä sosiaalityöhön sisältyy niin monenlaista toimintaa. Aikaisemmin sosiaalityön asiantuntijuutta on määritelty enemmän sosiaalityöntekijän omista intresseistä käsin ja sosiaalityöntekijä on voinut erikoistua mieltymystensä mukaisesti. Asiantuntijuuden määrittelyn hankaluudesta huolimatta sosiaalityölle on suomalaisen hyvinvointivaltion palvelujärjestelmässä vakiintunut hallinnollinen ja lakisääteinen paikka. Sosiaalityön vuorovaikutuksellisuus korostuu sosiaalityön määritelmässä ja sosiaalityön ammatillisena sekä yhteiskunnallisena veloitteena korostetaan asiakkaiden hyvinvoinnin turvaamista ja edistämistä. Tämä tulee esiin sosiaalityön maailmanjärjestön (IFSW 2014) tavoitteessa. Sosiaalityö on kuitenkin vahvasti sidoksissa yhteiskunnalliseen paikkaansa ja kulloinkin vallalla oleviin yhteiskunnallisiin näkemyksiin. (Heinonen & Sinko 2009, 93–94; Juhila, 17,262; Kaartinen ym. 2018, 89–90.)

Sosiaalityön kansainvälisen määritelmän mukaan sosiaalityö on käytäntöihin perustuva ammatti sekä akateeminen tieteenala, joka edesauttaa yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten voimaantumista ja vapautta. Keskeisiä periaatteita ovat sosiaalinen oikeudenmukaisuus, ihmisoikeudet, kollektiivinen vastuu sekä erilaisuuden kunnioittaminen. Sosiaalityö kiinnittyy sosiaalityön, yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden teorioihin sekä alkuperäiskansojen tietoon ja sitouttaa ihmiset ja rakenteet käsittelemään elämän ongelmatilanteita ja lisäämään hyvinvointia. Tätä määritelmää voidaan laajentaa alueellisesti ja/tai kansallisesti. (IFSW 2014.)

Työntekijän osaaminen lastensuojelussa perustuu koulutuksen tuomaan tietoon, sosiaalityön eettisiin perusteisiin, kykyyn tunnistaa viran mukanaan tuoma vastuu sekä käy-

tännössä karttuneisiin taitoihin. Sosiaalityön ammattityön sisällön voidaan katsoa olevan kaksijakoinen. Siinä sekoittuvat ammatillinen tietotaito ja lakeihin perustuvat ohjeet ja säännökset. Lastensuojelutyössä lakitiedon rinnalle on nostettu perheen ja lapsen auttaminen ja ajatus siitä, että lapsen auttamisessa saadaan lapsen oma näkemys esiin. Sosiaalityön edellytetään kehittävän yhdessä muiden toimijoiden kanssa uusia innovaatioita sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi ja levittävän niitä eteenpäin. Sosiaalityössä vaaditaan luovia valmiuksia kehittää toimivia ammattikäytäntöjä ja johtaa palveluiden tuottamisprosesseja. Haastavaa on kuitenkin se, että ihmisten ongelmien taustalla voi olla monimutkaisten tekijöiden summa ja sosiaalityö ei pysty sitoutumaan vain muuttamaan hyväksi todettuun selitysmalliin. (Ikonen 2013, 27; Karvinen-Niinikoski ym. 2007, 11–12; Sipilä 2011, 68.)

Sosiaalityötä voidaan luonnehtia ammattikunnaksi, joka ylläpitää arkielämän sujuvuutta, jatkuvuutta ja normaaliutta. Opillisessa merkityksessä sosiaalityö käsitetään laaja-alaiseksi vuorovaikutustyöksi, jossa lähtökohtana on ihminen itse omassa tilanteessaan. Työssä painottuu asiakkaan tosiasiallinen tilanne ja sen yhteiskunnallisten yhteyksien ymmärtäminen sekä työn kohdistaminen ihmisten vuorovaikutussuhteisiin, elämänmuutostilanteisiin ja elinympäristössä selviämiseen. Sosiaalityötä kuvataan ongelmanratkaisutyönä ja – prosessina, jolloin tavoitteena nähdään sosiaalisten ongelmien lievittäminen, ehkäisy tai ratkaiseminen. Perinteisesti professionaalinen toiminta nojaa ensisijaisesti tieteelliseen tietoon ja tulkintoihin, jotka on tehty tieteellisen tiedon pohjalta. Tämä ei ole ristiriidatonta, sillä ongelmanratkaisujattelu ja sen edustama yhteiskunnallinen vallankäyttö ei sovi sosiaalityön asiakaslähtöiseen olemukseen, vaan arvopohjaan sisältyy myös asiakkaan asiantuntemuksen ja itsemääräämisen kunnioittaminen. (Karvinen-Niinikoski 2013, 247-248; Karvinen 1996, 32–33.)

Sosiaalityön vuorovaikutuksessa ei pärjää pelkästään tietoteorioiden hallinnalla ja varsinkin perustyö onkin dialogia asiakkaan kanssa. Tätä osaa työstä voi olla hankalaa kuvata muille ammattiryhmille tai esimerkiksi hallinnolle. Tiukka salassapitovelvollisuus rajoittaa omalta osaltaan myös selvempää työnkuvausta. Sosiaalityöntekijän tärkeimpiä tehtäviä on myös tuottaa arkeen ja kokemukseen perustuvaa tietoa julkiseen keskusteluun sekä päätöksentekijöille, sillä työnsä kautta sosiaalityöntekijä näkee yhteiskunnallisten muutosten vaikutukset asiakkaidensa elämään. (Laine 2014, 29.)

Sosiaalityön asiantuntijuus näyttää rakentuvan suhteessa paikkaan, aikaan, olosuhteisiin ja toimintayhteyksiin. Sosiaalityö elää muuttuvien ammatillisten ja yhteiskunnallisten haasteiden puristuksessa ja sekä ulkoiset, että sisäiset vaatimukset ovat kovia. Asiantuntijuuden rakennusaineeksi ovat refleksiivisyys sekä oman työn kriittinen analyysi, jotka perustuvat sekä ammatilliseen että henkilökohtaiseen kokemukseen ja tieteelliseen tietoon. Ammattikäytännöt ja ammatillinen ajattelu, jotka työntekijän toimintaa ohjaavat, ovat ajallisen, paikallisen sekä työnjaollisen kehityksen myötä sosiaalisesti muotoutuneita. Sosiaalityöllä on reunaehdot, joiden mukaan on toimittava ja sosiaalityölle ominaisia eettisiä ongelmia syntyy silloin, kun nämä työtä sääntelevät reunaehdot, ammatin arvoperusta ja asiakkaiden tarpeet ovat ristiriidassa keskenään. Muihin akateemisiin ammatteihin verrattuna sosiaalityö elää poikkeuksellisen lähellä yhteiskunnan ja sen jäsenten arkea. Sosiaalityö kohtaa päivittäin esimerkiksi kasvavien tuloerojen näkymistä hyvinvoinnin jakautumisessa. (Karvinen-Niinikoski 2013, 275; Karvinen-Niinikoski ym. 2002, 11; Karvinen 1996, 10–12.)

Ammatillisesti sosiaalityöntekijät ovat vahvoilla tapauskohtaisessa asiakastyössä. Vaikutusmahdollisuudet rakenteellisen tason hyvinvointikysymyksiin näyttävät pieneltä, koska kaikki sosiaalityöntekijöiden aika menee asiakastyöhön. Lisäksi lastensuojelujärjestelmän rakenteet ja toimintakulttuurit on koettu jäykiksi, mikä on esteenä työn uudistamiselle ja kehittämistoiminnalle. Sosiaalityöntekijä ei voi sivuuttaa asiakkaan hätää tai siirtää asiaa muualle. Työyhteisöissä ei myöskään ole riittävästi mahdollisuuksia prosessoida tietoa yhdessä tai tuoda sitä näkyväksi. (Pekkarinen 2011, 31; Sipilä 2011, 144–145.)

Sosiaalityöntekijät ovat ristiriitatilanteessa oman tietoperustansa kehittämisessä, sillä työn ja menetelmien kehittäminen edellyttävät ammattilaisten tuottamaa, työhön perustuvaa professionaalista tietoa. Sosiaalialalla ei myöskään ole samanlaista tutkimuksen rahoitusjärjestelmää, kuten esimerkiksi erityissairaanhoidossa. Sosiaalityöntekijät myös kohtaavat jatkuvasti huomattavia paineita johtuen korkeasta työmäärästä ja työn sisäisistä ongelmista ja hankaluuksista, mikä vaikeuttaa esimerkiksi tutkimusaineiston saamista sosiaalityöntekijöiltä. (Sipilä 2011, 144–145.)

Sipilän (2011) tutkimuksessa lastensuojelun sosiaalityön asiantuntijuus on jäsennettävissä neljään eri ammattitaidon osa-alueeseen: asiakkaan kohtaamisen taitoon, kysy-

myksessä olevan asian tunnistamiseen, toimimisen taitoon sekä arvioinnin ja kehittämisen taitoon. Ammattitaidon osa-alueet ovat näin ollen moninaisia. Sosiaalityön tiedeperustaa on tarpeen edelleen pyrkiä vahvistamaan ja tarvitaan käsiteanalyttistä tutkimusta siitä, mitä sosiaalityö on sosiaalitieteenä. Tarpeellista on myös edelleen tutkia sitä, mitkä ovat sosiaalityön tehtävät ihmisten hyvinvoinnin turvaajana. (Dickens ym. 2017; Sipilä 2011, 39, 151.)

2.2 Asiantuntijuuteen liittyvä sääntely ja ohjeistus

Sosiaalityöntekijän työtä kaikessa sosiaalityössä, myös sijaishuollossa, säätelee laki. Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2016) määrittelee kelpoisuusvaatimukset sosiaalityön ammattihenkilöille. Aikaisemmin on ollut voimassa laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (myöhemmin kelpoisuuslaki). Kelpoisuuslaissa sosiaalityöntekijän pätevyysvaatimuksena oli ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyy, tai jonka lisäksi on suoritettu pääaineopinnot tai pääaineopintoja vastaavat opinnot sosiaalityössä (Kelpoisuuslaki 3 §).

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä ehdotettiin säädettäväksi vuonna 2014 hallituksen esityksellä. Lain perusteena oli parantaa henkilöstövoimavarojen kohdentamista, antaa riittävät edellytykset sosiaalihuollon ammattihenkilöstön ohjaukseen ja valvontaan sekä turvata asiakas- ja potilasturvallisuutta. Lisäksi lain tarkoitus on, että ammattihenkilöillä sosiaalihuollossa on ammattitoiminnan edellyttämä koulutus, ammatillista osaamista sekä mahdollisuus ylläpitää ja kehittää ammattitaitoaan. (HE 354/2014; Sarvimäki 2017, 454.)

Hallituksen esityksessä ammattihenkilölakia perusteltiin sillä, että sen avulla voidaan luoda perusteet sosiaalihuollon ammattien laillistamiselle, rekisteröinnille ja valvonalle. Näitä ammatteja olivat sosiaalityöntekijä, geronomi sekä sosionomi. Ammattihenkilölakia perusteltiin myös sillä, että kelpoisuuslain jälkeen palvelujärjestelmä on muuttunut merkittävästi. (HE 354/2014.)

Pätevyysvaatimuksien lisäksi lakiin on kirjattu sosiaalityöntekijän erityisiä velvollisuuksia. Sosiaalityöntekijän tulee vastata sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta, sekä per-

heiden, yksilöiden ja yhteisöjen palvelujen tarpeeseen vastaavasta sosiaalityön asiantuntija- ja asiakastyöstä ja sen vaikutusten arvioinnista ja seurannasta. Sosiaalityöntekijöiden osaamista hyödynnetään paremmin asiakkaiden palvelukokonaisuuksien koordinoinnissa ja päätöksenteossa. (SosAmla 9§; Sarvimäki 2017, 455.)

Lisäksi sosiaalihuollon ammattihenkilölain tarkoituksena on edistää asiakkaan oikeutta laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon sekä kohteluun (SosAmla1 §.) Sosiaalihuollon ammattihenkilölaki määrittelee myös ammattieettisiä velvollisuuksia. Sosiaalihuollon ammattihenkilölain 4 § 1 momentin mukaan sosiaalihuollon ammattihenkilöiden tulee edistää sosiaalista toimintakykyä, yhdenvertaisuutta ja osallisuutta sekä ehkäistä syrjäytymistä ja lisätä hyvinvointia. (Nyrhinen 2016, 65.)

Isossa-Britannissa sosiaalityöntekijä (social worker) on ollut suojattu nimike jo vuodesta 2005. Ainoastaan ne henkilöt, jotka ovat ammatillisesti tähän päteviä ja ovat rekisteröityneet asianmukaisesti, saavat käyttää tätä nimeä. Ranskassa nimike "assistant de service social" on ollut suojattu vuodesta 1953. (Shardlow 2009, 37–38.) Suomessa sosiaalialan ammattinimikkeiden suojaaminen ja rekisteröinti on siis säädelty lailla verrattain myöhään.

Sosiaalihuollon ammattihenkilöiden toimintaa ja sitä kautta myös asiantuntijuutta valvoo ensisijaisesti työnantaja. Työnantajan velvollisuutena on puuttua työnjohto-oikeutensa nojalla esimerkiksi tilanteisiin, joissa ammattihenkilö laiminlyö tehtäviään tai käyttäytyy sopimattomasti virkatehtävissään tai viivyttää tehtäviensä hoitamisessa. Mikäli työnantajan omat keinot eivät riitä ratkaisemaan ongelmaa, ilmoitetaan asiasta viranomaiselle. Valvovia viranomaisia ovat aluehallintovirastot ja Valvira. Aluehallintovirastot valvovat ensisijaisesti ammattihenkilöitä omalla alueellaan ja Valvira käsittelee sellaiset valvonta-asiat, joissa sosiaalihuollon ammattihenkilön ammatinharjoittamisoikeutta mahdollisesti rajoitetaan, se poistetaan tai ammattihenkilölle annetaan kirjallinen varoitus. (Sarvimäki 2017, 456; Valvira 2016.)

Sosiaalihuollossa ammattihenkilön valvonta voi käynnistyä esimerkiksi tehdyn kantelun kautta, työnantajan, poliisin tai muun viranomaisen ilmoituksesta tai käräjäoikeuden ilmoituksesta ammattitoiminnassa tehdyn rikoksen takia. Valvira tai aluehallintovirasto voi myös oma-aloitteisesti ottaa ammattihenkilön valvontaan. Asian selvittämiseksi Valvira hankkii tarvittavat selvitykset esimerkiksi terveydentilasta. Tarvittaessa Valvira voi

valvontaprosessissa myös velvoittaa ammattihenkilön työkokeiluun tai työnäytteeseen, mikäli ammattihenkilöllä epäillään olevan puutteita ammattitaidossa. (SosAmla 3 luku; Valvira 2016.)

Asiantuntijuuden määrittämiseksi Sosnet ja Valvira ovat yhteistyössä luoneet sosiaalityöntekijän ammatillisen osaamisen kriteerejä asiakasturvallisuuden näkökulmasta. Sosiaalityöntekijän ammattitaidon osa-alueiksi luokiteltiin asiantuntijuus ja sen käyttäminen, eettinen ja juridinen osaaminen, palveluprosessin ja sen johtamisen osaaminen sekä monialainen verkosto- ja yhteistyöosaaminen. (Sosnetin työvaliokunta 2019.)

Asiantuntijuudessa ja sen käyttämisessä sosiaalityöntekijän tulee tunnistaa erityistä tukea tarvitsevat asiakkaat ja heidän palvelutarpeensa perustuen lainsäädäntöön ja tutkituun tietoon. Sosiaalityöntekijä dokumentoi asiakastyötään hyvien käytäntöjen ja ohjeiden mukaan sekä ymmärtää dokumentoinnin merkityksen. Sosiaalityöntekijällä on työnsä kohteesta ja tavoitteista selkeä käsitys sekä sosiaalityöntekijä priorisoi omaa toimintaansa asiakkaan hyvinvoinnin turvaamisen ja elämäntilanteen vaatimilla tavoilla. Sosiaalityöntekijä edustaa sosiaalisen asiantuntemusta monialaisessa yhteistyössä ja sosiaalityöntekijällä on vahva ammatillinen identiteetti sekä riittävä ymmärrys omista tehtävistään ja niiden rajoista. Lisäksi sosiaalityöntekijä huolehtii omasta hyvinvoinnistaan, ottaa vastuuta oman ammattitaitonsa ylläpitämisestä sekä tunnistaa omavalvonnan periaatteet. (Sosnetin työvaliokunta 2019.)

Eettinen ja juridinen osaaminen käsittävät sen, että sosiaalityöntekijä tuntee työtä eettisesti ja juridisesti sääntelevän lainsäädännön sekä arvioi asiakkaan etua ja palveluntarvetta huolehtien, että asiakas tulee kuulluksi ja tunnistaa oikeutensa ja velvollisuutensa. Sosiaalityöntekijä noudattaa asiakkaan hyvään palveluun ja kohtaamiseen liittyviä periaatteita ja sovittaa oman vuorovaikutuksensa asiakastilanteiden vaatimukseen. Sosiaalityöntekijä toimii avoimesti ja luotettavasti perustellen toimenpiteensä ja päätöksensä asiakkaalle sekä muille tahoille. (Sosnetin työvaliokunta 2019.)

Palveluprosessin ja sen johtamisen kautta sosiaalityöntekijä vastaa asiakasprosessien johtamisesta ja päätöksenteosta sekä vaikutusten seurannasta ja arvioinnista, sekä ohjaa ja neuvoo asiakasta hänen tarvitsemistaan palveluista sekä asioiden käsittelystä huomioiden asiakkaan yksilöllisen tilanteen. Lisäksi sosiaalityöntekijä tekee yhteistyöstä asi-

akkaan läheisten ja muiden toimijoiden kanssa sekä arvioi yhteistyössä tarvittavat henkilöt ja tahot. Sosiaalityöntekijä ymmärtää myös tietosuojan merkityksen ja huomioi salsapitosäännökset. Sosiaalityöntekijä tunnistaa työn tekemisen edellytysten, kuten työmäärän yhteyden asiakasturvallisuuden vaarantumiseen sekä raportoi niistä tarvittaessa. (Sosnetin työvaliokunta 2019.)

Monialaisessa verkosto- ja yhteistyöosaamisessa sosiaalityöntekijä tuntee palvelujärjestelmän riittävän hyvin oman tehtävänsä ja asiakkaiden tarpeisen kannalta ja huomioi sosiaalihuollon palvelujen ohella myös muut asiakkaalle välttämättömät palvelut. Sosiaalityöntekijä huolehtii siitä, että asiakkaan tarpeisiin nähden riittävä osaaminen ja asiantuntijuus ovat käytettävissä sekä toimii itse sosiaalityön asiantuntijana käyttäen omaa ammatillista osaamistaan yhteistyöverkostoissa. (Sosnetin työvaliokunta 2019.)

Sosiaalihuollon ammattihenkilölain ja ammatillisen osaamisen kriteerien lisäksi asiantuntijuutta sijaishuollossa määrittää myös nimenomaan sijaishuollon sosiaalityötä sääntelevä lainsäädäntö. Lastensuojelulaki, laki sosiaalihuollon asemasta ja oikeuksista sekä hallintolaki ovat keskeisiä. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista edistää asiakkaan oikeuksia hyvään kohteluun ja palveluun (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000).

Hallintolaki säätelee yleisesti viranomaisen toiminnasta esimerkiksi hyvän hallinnon periaatteista, kuten hyvän kielenkäytön vaatimuksista (Hallintolaki 434/2012, 2 luku). Eniten kuitenkin toimintaa ja asiantuntijuutta sijaishuollossa säätelee lastensuojelulaki, jonka sijaishuoltoon liittyvää normistoa avaan seuraavassa luvussa.

2.3 Sijaishuolto asiantuntijuuden toimintakenttänä

Asiantuntijuutta sijaishuollossa määrittää se, mitä lastensuojelun sijaishuolto käsitteenä tarkoittaa ja pitää sisällään. Lastensuojelun sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen sijoittamista syntymäkodin ulkopuolelle. Lapsen sijaishuollosta on säädetty Lastensuojelulain 10 luvussa ja lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle erilaisilla päätöksillä, joiden tarkoitus ja perusteet sekä oikeudelliset vaikutukset voivat olla erilaisia. Sijaishuollon määritelmä ei ole sidottu ainoastaan lapsen huostaanottoon, vaan lastensuojelulain 49§ mukaan huostaanoton lisäksi lapsi on voitu sijoittaa myös kiireellisesti tai hänen hoitonsa

ja kasvatuksensa on voitu järjestää kodin ulkopuolella hallinto-oikeuden väliaikaisen määräyksen nojalla. (Araneva 2016, 302; Saastamoinen 2010, 5.)

Kun lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle harkitaan, on kyse vakavista tilanteista sekä pitkään jatkuneista tuen, hoidon ja palveluiden tarpeesta, sillä sijoittaminen ja huostaanotto ovat viimesijaisia keinoja tilanteissa, joissa kaikki avohuollon keinot on käytetty. Huostaanotetuilla lapsilla on usein takanaan aikaisempia sijoituksia (Heino ym. 2016, 105), joten myös tämä tuo oman ominaispiirteensä sijaishuollon asiantuntijuu-teen.

Sijaishuollon toteuttaminen on julkinen hallintotehtävä ja sen muotoja ovat esimerkiksi perhehoito, ammatillinen perhekoti ja laitoshuolto. Asiantuntijuus siis kiinnittyy useisiin eri sijaishuollon muotoihin. Perhehoito on sijaishuollon muodoista ensisijainen laitoshuoltoon nähden. (LSL 50 §.) Perhehoidolla tarkoitetaan lapsen kasvatuksen ja hoidon sekä muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä kodin ulkopuolella yksityiskodissa. Perhehoidon tavoitteena on antaa lapselle mahdollisuus kodinomaiseen hoitoon ja edistää hänen perusturvallisuuttaan ja kehitystään. Sijaiskodissa lapsi ja perhehoitaja asuvat yhteisessä kodissa ja siellä voidaan hoitaa samanaikaisesti enintään neljää lasta. (Saastamoinen 2018, 1–2; Saastamoinen 2010, 7–9.)

Ammatillinen perhekoti on sijaiskodin ja laitokseen välille sijoittuva sijaishuollon muoto. Ammatillisella perhekodilla tarkoitetaan perhekotia, joka on saanut lain mukaisen aluehallintoviraston luvan ja jossa lasten kanssa yhteisessä kodissa asuu vähintään kaksi kasvatuksesta ja hoidosta vastaavaa henkilöä. Henkilöstöllä täytyy olla alaan soveltuva ammattitutkinto tai muu soveltuva koulutus. Ammatillisessa perhekodissa voidaan hoitaa samanaikaisesti korkeintaan kuutta lasta, jollei kyse ole hoidon antamisesta saman perheen jäsenille tai sisaruksille. Ammatillisten perhekotien odotetaan vastaavan henkilöstön ammatillisuuden takia myös sellaisten lasten tarpeisiin, jotka tarvitsevat vaativampaa sijaishuoltoa hoidollisesti ja kasvatuksellisesti. (Saastamoinen 2010, 9–10.)

Laitoshuolto järjestetään lastenkodeissa, nuorisokodeissa, vastaanottokodeissa, koulu- kodeissa tai muissa näihin rinnastettavissa lastensuojelulaitoksissa. Laitoshoitoon sijoitetaan erityisosaamista edellyttäviä lapsia. Muu lapsen tarpeiden mukainen sijoituspaikka voi olla esimerkiksi terveydenhoidon yksikkö silloin kuin lapsi tarvitsee sairaala-

hoitoa. Yleensä tällaisissa tilanteissa on kyse pitkää hoitojaksoa edellyttävästi sairaalajaksosta, johon lapsen hoidosta päättävät henkilöt eivät ole antaneet suostumustaan, vaikka hoito on lapsen edun mukaista. Lapsi voidaan väliaikaisesti sijoittaa myös vanhempansa tai muun huoltajansa kasvatettavaksi silloin, kun valmistellaan kotiin palamista tai se on lapsen edun kannalta muusta syystä perusteltua. Sijaishuollon olennainen piirre on lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle, joten sijoitus vanhempien luo voi tapahtua vain väliaikaisesti. Muu sijoituspaikka lapselle voi olla myös vankilan perheosasto, mutta tällöin lapsen on oltava alle kaksivuotias ja päätös on aina harkittava erittäin tarkkaan tapauskohtaisesti. Sijaishuoltopalvelut ovat nykyisin usein eriytyneet toiminnallisesti siten, että perinteisen palvelun rinnalle on muodostunut erikoistuneita palvelumuotoja. Osaltaan tähän on johtanut kuntien havaitsemat palvelutarpeet ja sijaishuoltopalveluiden yksityistyminen. (Hoikkala ym. 2017, 19; Saastamoinen 2010, 11–12, 19–21.)

Asiantuntijuuteen sijaishuollossa liittyy monia erilaisia tehtäviä, jotka on säädetty lailla. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee työparinsa kanssa valmistella lapsen huostaanottoon ja sijaishuoltopaikan muutoksiin liittyvät asiat. Sijaishuollon järjestämisessä lapsen edun on oltava aina ensisijainen ratkaisukriteeri ja lapsen etua on arvioitava kokonaisvaltaisesti. Lisäksi tulee ottaa huomioon huostaanottoon liittyneet syyt, lapsen oikeuksien turvaaminen ja lapsen tarpeet. Lapsen fyysiset, emotionaaliset, psyykkiset ja sosiaaliset tuen tarpeet tulee myös huomioida. Esimerkiksi, mikäli huostaanoton perusteena on ollut lapsen käyttäytyminen, vakava rikoskierre ja päihteet, ongelmiin puuttuminen edellyttää tavanomaista kotikasvatusta tiukempia rajoja, ei perhehoito ole lapsen edun mukainen sijaishuollon muoto. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee huomioida myös lapselle läheisten ihmissuhteiden ylläpito ja hoidon jatkuvuus. Sisarukset tulisi lähikohtaisesti sijoittaa samaan perheeseen tai laitokseen. Mahdollisuuksien mukaan myös lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta tulee huomioida. Lisäksi täytyy myös selvittää läheisten mahdollisuus ottaa lapsi luokseen asumaan. (Araneva 2016, 304–305; LSL 32 §.)

Lastensuojelulaki siirtää sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle vastuun lapsen huollosta, hoidosta ja huolenpidosta, kun lapsi sijoitetaan. Lisäksi lapsen tosiasialliseen huoltoon liittyvät tehtävät, kuten kasvatus ja valvonta, siirtyvät sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. Huoltajan oikeuksia ei kuitenkaan tule kaventaa enempää kuin lapsen

edun kannalta on välttämätöntä ja kaikissa tilanteissa on ensisijaisesti tiedusteltava huoltajan suostumusta esimerkiksi lääketieteellisten toimenpiteiden suorittamiseen tai opetuksen järjestämiseen. Vasta jos huoltajaa ei tavoiteta tai mikäli hän kieltää toimen, joka on lapsen edun mukainen, siirtyy oikeus päättää lapsen henkilöön liittyvästä asiasta sosiaalityöntekijälle. Huoltajalla säilyy aina oikeus päättää lapsensa kansalaisuudesta, nimestä ja uskontokunnasta ja huoltajat myös edustavat lasta kaikissa lastensuojelun järjestämiseen liittyvissä asioissa. Lapsen sijaishuoltoon sijoittaminen ei tarkoita vanhempien syrjäyttämistä lastensa elämästä. (Araneva 2016, 316–320; LSL 45§; Suikkanen-Malin 2015, 16–17.)

Lastensuojelulain 30§ mukaisesti jokaiselle lastensuojelun asiakkaalle on tehtävä asiakassuunnitelma ja lisäksi huostaanotetun lapsen vanhemmille on laadittava erillinen asiakassuunnitelma vanhemmuuden tukemiseksi, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta. Suunnitelma laaditaan tarvittaessa yhteistyössä muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa. Lapsen asiakassuunnitelman tarkoituksena on arvioida lapsen ja hänen perheensä tilanne kokonaisvaltaisesti sekä turvata lapselle pitkäjänteinen tuki. Asiakassuunnitelmalla on keskeinen rooli lapsen ja hänen perheensä tarvitsemien palveluiden ja tukitoimien suunnittelemisen kannalta. Lapsen kohdalla voi olla kysymys pitkäaikaisesta lastensuojelutoimenpiteiden tarpeesta, joten asiakassuunnitelmaa on tarvittaessa täydennettävä ja tarkistettava. Sijaishuollossa olevan lapsen asiakassuunnitelma on tarkistettava aina tarvittaessa, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa. Asiakassuunnitelma on laadittava ja tarkastettava yhteisymmärryksessä ja yhteistyössä lapsen ja hänen huoltajiensa kanssa. (LSL 30 §; Saastamoinen 2010, 80–84.)

Lapsen sijaishuoltopaikalla on vastuu lapsen arkipäiväisestä hoidosta ja kasvatuksesta sekä oikeus päättää niiden toteuttamiseen liittyvistä toimenpiteistä. Tällaisia toimenpiteitä ovat esimerkiksi kotiintuloajat, ruokailu- ja nukkumaanmenoajat sekä kotityöt. Tähän joukkoon kuuluu myös kasvatukselliset seuraukset ja tavanomainen kotikasvatus. Sijaishuoltopaikalle ei kuitenkaan siirry oikeutta päättää lapsen henkilökohtaisista asioista, kuten terveydenhuollosta tai opetuksesta, vaan näistä asioista päättää aikaisemmin todetun mukaisesti sosiaalityöntekijä mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä lapsen huoltajan kanssa. (Araneva 2016, 322–323.)

Lasten oikeuksien yleissopimukseen on kirjattu lapsen oikeus pitää yhteyttä vanhempiinsa sijaishuollon aikana. Tämä oikeus on turvattu myös Euroopan perusoikeuskirjassa

ja yhteydenpito-oikeus liittyy myös perustuslain 10§:ssä turvattuun perhe-elämän, yksityisyyden suojan (Araneva 2016, 326; Lapsen oikeuksien yleissopimus 9 §.) Lapsen suhde vanhempiinsa voi kuitenkin olla niin lapsen hyvinvointia tukeva kuin hänen hyvinvointiaan uhkaava asia (Eronen 2013, 80). Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on oikeus tarvittaessa rajata lapsen yhteydenpitoa (LSL 62§).

Sijaishuollossa olevalle lapselle voidaan Lastensuojelulain 11 luvun mukaan asettaa rajoituksia, joiden tavoite on turvata kaikkien sijaishuoltoapaikassa asuvien lasten oikeus turvalliseen ja laadukkaaseen huolenpitoon ja hoivaan. Lapsen perus- ja ihmisoikeutta rajoittamalla voidaan esimerkiksi estää häntä vahingoittamasta itseään tai muita henkilöitä tai vahingoittamasta merkittävästi omaisuutta. Tällaisia lastensuojelulain mukaisia rajoituksia ovat lapsen ja lapsen läheisen yhteydenpidon rajoittaminen, lapsen hallussa olevan aineen tai esineen haltuunotto, lapsen eristäminen, lapselle tehtävä henkilöntarkastus tai henkilönkatsastus, omaisuuden tai käytössä olevien tilojen tarkastaminen, lapsen kiinnipitäminen, lapsen liikkumisvapauden rajoittaminen, lapselle osoitetun viestin tai lähetyksen tarkastaminen ja toimittamatta jättäminen sekä lapselle järjestettävä erityinen huolenpito. Lapsen perus- ja ihmisoikeuksia ei voida koskaan rajoittaa mielivaltaisesti, vaan rajoitusten käytön tulee perustua lakiin. (Saastamoinen 2018, 7–8.)

Lapsen sijoittajakunnan ja sijaintikunnan tulee valvoa, että lapsen sijoitus perhe- tai laitoshuoltoon toteutuu lain mukaisesti. Lisäksi aluehallintovirastojen tulee omasta aloitteestaan seurata lastensuojelulaitosten toimintaa. Aluehallintovirastojen ja kuntien tulee myös toimia yhteistyössä sijaishuoltoapaikkojen toimintaa valvottaessa. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira käsittelee laajakantoiset ja tärkeät asiat, usean aluehallintoviraston toimialuetta koskevat asiat sekä sellaiset asiat, joita aluehallintovirasto on esteellinen käsittelemään. (Hoikkala & Kojo 2017, 22.)

Sijaishuolto on kuitenkin paljon muutakin, kuin lainsäädännön määrittäviä ehtoja. Sijaishuoltoon kuuluu myös arki, lapsen perhesuhteet ja kasvatus, useat samanaikaiset vanhemmuussuhteet ja vastuu lapsesta ja hänen hyvinvoinnistaan. Sijaishuolto voi merkitä lapselle ja hänen läheisverkostolleen erilaisia asioita: yhden tai useampia lyhyitä sijoituksia tai koko lapsuusiän kasvamista muualla kuin biologisten vanhempien hoidettavana. Sijoitukseen liittyyiin riskeihin, niiden pohdintaan ja sijaishuoltoapaikan riittävään

tukemiseen tulisi käyttää riittävästi aikaa ja resursseja, jotta vältettäisiin sijoitusten katkeaminen ja sijaishuoltopaikkojen vaihtuminen, jotka voivat aiheuttaa lapselle turvattomuuden tunteita. (Hujala ym. 2004, 207–208; Känkänen 2009, 264.)

Aulikki Kananoja on selvityksessään sosiaali- ja terveysministeriölle tehnyt ehdotuksen lastensuojelun laadun parantamisesta ja siinä on nostettu esille sijaishuollon kehittämiseen liittyviä huomioita. Esille nostettiin se, että sosiaalityöntekijöiden aika on resursoitava niin, että he ehtivät tutustua lapseen tai nuoreen ja ylläpitää suhdetta häneen. Ehdotuksen mukaan sijaishuollossa on tällä hetkellä aukkoja nuorten ongelmien syiden tunnistamisessa ja niihin tarttumisessa ja esimerkiksi päihdeongelmaisia nuoria on sijoitettuna laitoksiin, jossa ei ole päihdehuollon osaamista. Lastensuojelun asiakasmäärissä on edelleen nousua ja Kananojan mukaan ehdotus maksimiasiakasmäärästä sosiaalityöntekijää kohden on 25 asiakasta. Kai Alhasen tutkimusraportin mukaan on määriteltävä, kuinka monen lapsen asioista yksi sosiaalityöntekijä enimmillään voi vastata, jotta turvataan lasten sekä heidän läheistensä laadukas auttaminen. Sijaishuoltoa tulisi kehittää niin, että valvonta vahvistuisi ja sijaishuoltoa kehitettäisiin kuntouttavaan ja hoitolliseen suuntaan. Lisäksi päihde- ja mielenterveyspalvelut tulisi turvata myös sijaishuollossa oleville nuorille. (Alhanen 2014, 71; Kananoja 2019, 13; Kananoja 2018: 67–69.)

Merkittävä kehityssuuntaus lapsen oikeuksien näkökulmasta on ollut alan yksityistyminen. Laitokset ovat entistä useammin voittoa tavoittelevia ja onkin kysytty, kuinka yksityistäminen on mahdollisesti vaikuttanut huostaanottojen määriin. Lisäksi on herännyt kysymys riittävästä toiminnan valvonnasta. (Hakalehto 2016, 57.)

Sijaishuoltoa ollaan joltain osin muuttamassa ja kehittämässä. Lastensuojelulakia on esitetty muutettavaksi ja esitykseen uudeksi lastensuojelulaiksi kuuluu myös sijaishuoltoa koskevia muutosehdotuksia. Laissa mainittaisiin uutena kohtana lapsen sivistykselliset oikeudet sijaishuollon aikana ja asiakassuunnitelmaan olisi kirjattava, miten varhaiskasvatus tai perusopetus järjestetään lapsen ollessa sijaishuollossa. Lisäksi rajoitustoimenpiteiden käyttöä tarkennettaisiin esimerkiksi lyhentämällä liikkumisvapauden rajoittamisen enimmäiskestoja. Esityksessä säädettäisiin myös luvatta laitoksesta postuneen lapsen kuljettamisesta ja edellytettäisiin aluehallintovirastoja kuulemaan lasten kokemuksia ja näkemyksiä valvontakäynneillään. (HE 237/2018.)

Sijaishuoltotyö on samaan aikaan sekä hoivaa ja huolenpitoa, että julkista huoltoa. (Eronen & Laakso 2017, 143). Julkisen huollon toteuttaminen paikantuu lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tekemään työhön.

2.4 Lapsen asioista vastaaminen ja lapsen etu

Tutkielmassani asiantuntijuutta tutkitaan sijaishuollossa toimivan, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän näkökulmasta ja lastensuojelulain (LSL 4§) mukaan jokaiselle lapselle, joka on lastensuojelun asiakkaana, on nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä. Lapsen oikeuksien toteutuminen on lastensuojelun tärkein tehtävä ja lapsen asioista vastaavalla työntekijällä on erittäin merkittävä rooli lastensuojeluprosessissa. Lastensuojeluprosessi muodostuu kaikista lapsen asiassa tehtävistä päätöksistä ja toimenpiteistä. Lastensuojelun työntekijöiden on noudatettava kaikessa toiminnassaan tarkoin lakia. Jokaisen työntekijän lastensuojelussa on varmistettava, että lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen sekä hänen vanhempiensa perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat asianmukaisesti. Jotta tämä toteutuisi, on lastensuojelun työntekijöiden saatava korkeatasoista koulutusta sosiaalityöstä, mutta myös lastensuojelun oikeudellisesta sääntelystä ja sen soveltamisesta (Hakalehto 2016, 26–27, Nyrhinen 2016, 60.)

Susanna Helavirta (2016) on tutkimuksessaan kartoittanut lapsen asioista vastaamisen sisältöjä huostaanoton jälkeen ja jäsentänyt ne päätöksentekoon ja valmisteluun, lapsen ja hänen läheisten suhteiden ylläpitoon liittyvään työhön, vanhempien kanssa tehtävään työhön, lapsen kanssa työskentelyyn, sijaishuoltopaikan kanssa työskentelyyn ja viranomaisyhteistyöhön. Viranomaisen lastensuojelussa on arvioitava, mitkä toimenpiteet edistävät parhaiten lapsen edun turvaamista yksittäistapauksissa. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei ole aina päätösvaltainen lasta koskevassa asiassa, vaan tietyt päätökset tekee vain sosiaalihuollon johtava viranhaltija, useimmiten lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän esityksestä. (Helavirta 2016, 202; Nyrhinen 2016, 65, 78.)

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on tavattava lasta riittävän usein henkilökohtaisesti. Sijoitetun lapsen tapaamisten keskiössä on keskustella asioista, jotka koskevat sijaishuollon toteutumista. Tapaamisilla ei tule olla läsnä muita henkilöitä, kuten si-

jaishuoltopaikan henkilöstöä, jotta lapsella on paremmat mahdollisuudet kertoa sijaishuollon toteutumisesta ja mahdollisista epäkohdista sijaishuollossa. Tällaiset tapaamiset eivät saa jäädä ainoastaan lapsen pyynnön varaan vaan sosiaalityöntekijän täytyy tarjota niitä aktiivisesti. Lapsen asioista vastavan sosiaalityöntekijän tulee myös huolehtia, että lapselle selitetään, mistä huostaanotto tai muu sijoitus johtuu ja millaisia toimenpiteitä hänelle on suunnitteilla. Myös laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (5§) määrittää, että asiakkaalla on oikeus saada tieto toimenpidevaihtoehdoista omassa asiassaan. (Saastamoinen 2016, 147; Taskinen 2007, 81.)

Syntymäkodin ulkopuolelle sijoitettu lapsi on saattanut kokea monia mutkikkaita siirtymiä elämänvaiheesta ja paikasta toiseen. Jokainen sijoitus on lasta koetteleva tapahtuma, vaikka se toisi hyvääkin. Lojaliteettiristiriidat voivat haastaa luottamuksen syntymistä ja hidastaa sitoutumista. Lastensuojelutyö on tunteita herättävää, sillä lasten hyvinvointi ja turvallisuus herättävät vahvoja tunteellisia reaktioita suurimmassa osassa aikuisia. Ilmapiiri on usein täynnä vahvoja tunteita, vihaa, huolestuneisuutta tai pelkoa. Nämä tunteet vaikuttavat myös perustelukykyyneen. (Känkänen 2016, 232–236; LSL 29 §; Munro 2002, 12.) Tämä tuo oman haasteensa sijoitettujen lasten kanssa työskentelyyn.

Asiantuntijuus vaatii sijaishuollon sosiaalityöntekijältä paljon, sillä lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävä ei ole helppo. Tehtävässä vaaditaan paljon inhimillisiä perustelutaitoja ja työ on sekä emotionaalisesti että älyllisesti haastavaa ja työssä joudutaan käyttämään niin muodollista tietoa, käytännön viisautta kuin vaistonvaraista päättelyäkin. Päätöksenteko voi olla vaikeaa, sillä joudutaan pohtimaan esimerkiksi sitä, millaista on tyydyttävä vanhemmuus ja milloin ja millä tavoin sitä pitäisi tukea. Sosiaalityöntekijä tasapainottelee työssään erilaisten intressien välillä ja lisäksi hänellä on paljon harkintavaltaa ratkaisuja tehdessään. Lastensuojeluprosessissa sekä sosiaalityön ammattietiikka, että lainsäädäntö ohjaavat päätöksentekoa. (Bain 2009, 104; Nyrhinen 2016, 65–66; Munro 2008, 26–27.)

Sijaishuollon sosiaalityöntekijät ovat pitäneet työssään keskeisenä työn suhdeperustaisuutta, mutta määrälliset työn tuloksellisuuden mittarit eivät tavoita työn keskeistä sisältöä. Tämä aiheuttaa työhön eettisiä jännitteitä ja sosiaalityöntekijät kokevat, että heidän mahdollisuutensa tehdä työtä ammattieettisesti ovat heikentyneet. (Eronen & Laakso 2017, 157.)

Asiantuntijuuteen liittyy sijaishuoltotyössä myös eettisyys ja siihen liittyvät kysymykset. Sosiaalityöntekijä joutuu pohtimaan työssään eettisiä kysymyksiä, sillä sijaishuoltotyöhön julkisena huoltajuutena liittyy sen sensitiivisyyden ja intiimiyden takia vaatimus toimijoiden korkeasta etiikasta. Vaikeimpia eettisiä tilanteita työntekijän kannalta ovat sellaiset, joissa oma käsitys siitä, mikä olisi lapsen edun mukaista ja oikein, on ristiriidassa esimerkiksi lastensuojelulain kanssa. Lait, sopimukset ja eettiset ohjeet antavat suuntaa, mutta lisäksi työntekijä joutuu ratkaisemaan oman kantansa omien tunteidensa, tiedon ja lapsen toiveiden sanelemana. Työntekijän olisi hyvä saada sellaista tukea, joka ottaa huomioon myös työntekijän intuitiiviset tunteet. Lastensuojelutyötä tekevän tulee edistää lapsen etua ja asiakaslähtöisyyttä ja mikäli työntekijä menettelee toisin, seurauksena voi olla virkavirheeseen syyllistyminen. On selvää, että työntekijä ajattelee myös itseään ja haluaa suojella omia tekojaan siltä, että hän ei syyllisty virkavirheisiin ja koe siitä koituvia seuraamuksia. (Eronen & Laakso 2017, 144; Peltonen 2004, 320–333; Mahkonen 2010, 196–197.)

Eettisiä peruseriaatteita ja arvoja voisi saada yksityiskohtaisemmaksi etiikan teorioiden kautta, mutta ongelmana on se, että useasti eettisen tutkimuksen kentältä löyty kilpailuvia teorioita ja keskusteluja niiden paremmuudesta toisiinsa nähden. Ei siis ole helppoa sanoa, minkä teorian näkökulmasta olisi järkevää arvioida esimerkiksi vallan muotojen eettisyyttä. Näin ollen yksilölliselle arvostelukyvyllä jää suuri rooli eettisessä päätöksenteossa ja arvioinnissa. (Niemi 2013, 40, 42.)

Asiantuntijuuteen liittyy sijaishuollossa myös vallan käsite, sillä lastensuojelu sisältää aina vallankäyttöä ja vallankäyttäjinä toimivat usein sosiaaliviranomaiset. Lastensuojeluvallalla ajatellaan olevan hyvä päämäärä, sillä sen avulla pyritään turvaamaan lapsen turvallisuus, kasvu ja kehitys. Kyseessä on kuitenkin haastava asetelma, sillä viranomaiset saattavat puuttua hyvinkin voimakkain keinoin kansalaisten yksityiselämään. Lastensuojelua toteutetaan tilanteissa, joissa huoltaja ei joistain syistä pysty kunnolla huolehtimaan lapsensa turvallisuudesta, kasvusta tai kehityksestä. (Alhanen 2014, 17–18.)

Lapsen asioista vastaaminen on tehtävä, jossa on paljon yhtymäkohtia viime vuosina vahvistuneen omatyöntekijyyden ajattelun kanssa. Sitä tavoitellaan sosiaali- ja terveydenhuollon käytännöissä. Omatyöntekijyydessä korostetaan asiakkaan ja työntekijän suh-

detta ja vaarana voi olla, että lapsen asioista vastaaminen nähdään yksinomaan työntekijän ja lapsen välisenä suhdetyönä, vaikka se on laaja-alaista lapseen ja hänen asioihinsa liittyvien asioiden hoitamista. Lapsen asioita hoitamassa istuu saman pöydän äärellä hyvin erilaisia ihmisiä ja kaikilla on omat näkemyksensä lapsen parhaasta; esimerkiksi vanhemmat, joilla ei ole enää kykyä huolehtia lapsestaan ja koulutetut sijaishemmat. Kun näiden ihmisten välille pyritään luoda toimivaa yhteistyötä, vaatii se sosiaalityöntekijöiltä erityistä hienovaraisuutta ja osaamista. (Arkimies 2008, 60; Helavirta 2016, 190.)

Kun puhutaan asiantuntijuudesta sijaishuollossa, on lapsen etu yksi tärkeimmistä käsitteistä. Lapsen etu on lastensuojelun ja sijaishuollon tärkein periaate. Sijaishuollon tehtävä ja luonne asettavat sijoitetun lapsen erityiseen asemaan ja erityisen suojelun piiriin, sillä sijaishuoltoon sijoittamisessa käytetään erittäin merkittävästi julkista valtaa. Sijaishuollossa puututaan merkittävästi lapsen tai nuoren ja hänen vanhempiensa yksityisyyteen ja perusoikeuksiin. Riippumatta siitä, onko lapsi sijoitettu esimerkiksi perhe- tai laitoshuoltoon, on sijaishuollossa aina kyse julkisen vallan käytöstä ja siinä ollaan jatkuvasti tekemisissä lapsen itsemääräämisoikeuteen ja oikeusturvaan liittyvien kysymysten kanssa. Kaikissa sijaishuoltomuodoissa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen perus- ja ihmisoikeuksien sekä lapsen tarpeiden ja edun mukaisen sijaishuollon toteutumiseen. (Hoikkala ym. 2017, 11; Kananoja ym. 2011, 176.)

Perustuslain 6 § 3 momentin mukaisesti lapsia on kohdeltava yksilöinä tasa-arvoisesti ja lapsella on oikeus vaikuttaa häntä koskeviin asioihin hänen kehitystään vastaavalla tavalla ja lapsi on itsenäinen omien oikeuksiensa subjekti. Lastensuojelulain lisäksi lapsen oikeuksia määrittää vuonna 1991 Suomessa lakina voimaan tullut YK:n lapsen oikeuksien sopimus. Lapsen oikeudet ovat yhteiskunnan agendalla melko tuore tema, sillä oikeustieteessä niistä on vilkkaasti kirjoitettu vasta parikymmentä vuotta. (Bain, 2009, 93; Hakalehto-Wainio 2013, 13,17; Kananoja ym. 2011, 176.)

Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan 1 kohdan mukaisesti lapsen etu on asetettava ensisijalle kaikissa tuomioistuinten, lainsäädäntöelinten ja hallintoviranomaisten toimissa, jotka koskevat lapsia. Toimilla tarkoitetaan tässä artikkelissa kaikkia toimenpiteitä, päätöksiä, ehdotuksia, palveluita ja menettelyitä sekä muita toimenpiteitä. Kansainvälisessä oikeudessa lapsen edun käsite on esiintynyt ensimmäistä kertaa vuonna 1959 lapsen oikeuksien julistuksessa. Lapsen oikeuksien sopimuksessa lapsen etu on kolmitasoi-

nen. Kyseessä on suoraan sovellettava oikeus, jonka toteutumista tuomioistuimissa voidaan vaatia. Lisäksi se on perustavanlaatuinen oikeusperiaate, jonka avulla tulkitaan avoimia säännöksiä. Lapsen etu on näiden lisäksi menettelysääntö, joten lapsen etua määriteltäessä on avoimesti esitettävä, että lapsen etu on huomioitu ensisijaisena ratkaisuperusteena. (Hakalehto-Wainio 2013, 30–33.)

Lastensuojelulaissa lapsen etua on pyritty konkretisoimaan luettelemalla niitä asioita, joita tulisi punnita, kun harkitaan lapsen edun mukaisia ratkaisuja. Ratkaisuvaihtoehtoja tulisi tarkastella esimerkiksi siltä kannalta, miten hyvin ne turvaavat lapsen tasapainoisen kehityksen, tarpeet hellyyteen, turvallisuuteen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen sekä läheiset ihmissuhteet, mahdollisuudet taipumuksia vastaavaan kolutukseen, mahdollisuudet osallistua omissa asioissaan ja iän ja kehitystason mukaisen huolenpidon ja valvonnan. (de Godinsky 2013, 164–165; Taskinen 2007, 19.)

Lapsella on oikeus osallistua omassa asiassaan. YK on antanut suuntaviivat lapsen oikeuksista lastensuojelun sijaishuollossa ja niissä edellytetään, että lapsen mielipiteet on otettava huomioon iän ja kehitystason mukaan asianmukaisesti. Myös Suomen perustuslaissa edellytetään, että lapselle on annettava mahdollisuus vaikuttaa omassa asiassaan. Lastensuojelulaissa on läpileikkaavana periaatteena se, että lapsella on oikeus osallistua omassa asiassaan. Yleislakina myös Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista huomioi asiakkaan toivomukset ja mielipiteen ikä- ja kehitystason edellyttämällä tavalla. (Hoikkala ym. 2017, 12.)

Kuitenkin on tyypillistä, että lastensuojeluviranomaisten, lapsen vanhempien sekä usein lapsen itsensäkin näkemykset siitä, mikä olisi lapsen edun mukainen ratkaisu, ovat ristiriidassa keskenään. Suurin huoli lapsen etu- käsitteen käytössä päätöksenteossa liittyy siihen, että käsite on avoin ja subjektiivinen. Toisaalta se avaa mahdollisuuden syvällisesti harkittuihin ja perusteltuihin päätöksiin ja toisaalta se on hyvin harkinnanvarainen. Kaikkien toimenpiteiden täytyy olla lapsen edun mukaisia ja sekä lyhyellä, että pitkällä aikavälillä edistää lapsen kehitystä. (de Godinsky 2013, 163–165; Taskinen 2007, 21.)

Sijaishuollossa olevilla lapsilla on usein toistuvia kokemuksia aikuisten vaihtumisesta ja siksi sijaishuollon erityisenä tavoitteena tulisi olla jatkuvuus. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 45.) Sijaishuollon jatkuva ja pitkäaikainen luonne tuo oman erityispiirteensä

asiantuntijuuteen sijaishuollossa. Sijoituksen pituus voi olla aina muutamista kuukausista jopa 18 vuoteen saakka (Eronen 2013, 50).

Arjen lastensuojelutyössä, siis myös sijaishuollossa, käytetään usein valtaa ja toteutetaan toimenpiteitä, joita lapsi tai hänen vanhempansa vastustavat. Tällaisissa tilanteissa toiminnan eettinen arviointi voi käynnistyä hyvin yksinkertaisella kysymyksellä: Hyväksyisinkö tämän toimintatavan, jos joku toimisi näin minua tai läheisiäni kohtaan? Lastensuojelussa kohdattavat jännitteet voivat purkautua helposti vastakohtapareina ja ratkaisujen etsinnässä kysytään esimerkiksi: lapsi vai vanhempi, tuki vai kontrolli, pakko vai vapaaehtoisuus? (Bardy 2009, 43; Sosiaali- ja terveysministeriö 30–31.)

Sosiaalityöhön lastensuojelussa liittyy toisaalta- toisaalta- tyyppinen ajattelu, joka mahdollistaa erilaiset tulkinnat ja erilaiset totuudet. Lastensuojelutyössä kohdataan vakavia yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia ongelmia ja lastensuojelussa, kuten muuallakin sosiaali- ja terveysalalla, toivotaan entistä enemmän tutkittuun tietoon perustuvia palveluita. Tutkimustiedon ja käytännön kytkeminen sosiaalialalla on osin hahmottomatonta ja yliopistomaailmassa on perinteisesti korostettu tutkimuksen vapautta ja tiedelähtöisyyttä. Oman lisänsä sosiaalialan korkeakoulutukseen tuovat ammattikorkeakoulut, joiden koulutuksen suhde työelämään on yliopistoja suurempi. (Pölkki 2004, 270–274; Sinko 2004, 104.)

Lastensuojelun kriitikot tarjoavat yleensä ratkaisuksi sitä, että sosiaalityön päätösvaltaa kavennettaisiin ja kaikki päätökset siirrettäisiin jo ensivaiheessa tuomioistuimiin. Lisäksi kriitikoiden puheessa ei ole myönnetty sosiaalityöntekijöille määrittelyvaltaa, vaan on tarjottu tilalle juridista osaamista. Kritiikissä lastensuojelun sosiaalityö nähdään mieltävaltaisena toimintana eikä sosiaalityön asiantuntijuutta haluta myöntää olevan, vaan ammattikunta on leimattu taitamattomiksi. Lastensuojelu vaatii hyviä perustelukykyjä ja kun puhutaan lapsen hyvinvoinnista, virheet voivat tulla kalliiksi lapselle ja hänen perheelleen. (Munro 2008, 153; Sinko 2004, 108–110.)

1990-luvun alulla on alettu puhua lastensuojelutyön ja sosiaalityön juridisoitumisesta eli oikeudellistumisesta. Oikeudellistumisella tarkoitetaan yksinkertaisimmillaan jonkin yhteiskunnallisen, ilmiön, alueen tai asian tulemistä oikeudelliseksi, saattamista oikeudellisen sääntelyn piiriin ja oikeudellisen ratkaisutoiminnan kohteeksi. Sinko (2004) on ottanut vertailukohteeksi lastensuojelun juridisoitumisesta Englannin, sillä englantilainen

lastensuojelutyö on pitkälle juridisoitunutta ja järjestelmä hyvin legalistinen. Englantilainen pyrkimys on käsitellä lastensuojeluongelmia oikeudellisina ja oikeusjärjestelmän päätöksiksi ja harkintaa vaativina kysymyksinä. Englantilaiseen sosiaalityöhön on katsottu liittyvän managerismin käsite, jossa ammattilaisten autonomia kapenee ja toimintaa määritellään ulkoapäin. On nähty, että Suomessa on liu'uttu lähemmäs tätä englantilaistyyppistä järjestelmää. (Raunio 2002, 600; Sinko 2004, 15–17.)

Juridisten kysymysten on katsottu vieneen tilaa sosiaalityöltä ja keskittymisen muotoseikkoihin on pelätty etäännyttävän sosiaalityötä sen varsinaisista lähtökohdista. Esimerkiksi on viitattu siihen, etteivät sosiaalityöntekijät tunne riittävän hyvin työtä säänteleviä säännöksiä. Kiinnostava kysymys onkin, onko sosiaalityöntekijän tunnettava lait ja muut säännökset itse ja kuinka perinpohjaisesti, vai riittääkö lakimiehen konsultointi? Selvää on kuitenkin, että sosiaalityöntekijät tarvitsevat tietoa juridiikan peruseräistä, sääntelyistä ja tärkeistä ennakkopäätöksistä. Kuitenkin lastensuojelutyötä koskevia normeja ja säädöksiä on paljon ja lainoppineet itsekin ovat antaneet niistä ristiriitaisia tulkintoja, kuinka sosiaalityöntekijältä voidaan odottaa lain kirjaimen tarkkaa noudattamista? Lastensuojelun perusta on ammattitaitoinen sosiaalityö, mutta oikeudellisella sääntelyllä on yhä enemmän painoarvoa ja oikeusnormien soveltamiseen liittyvä asiantuntemus on välttämätöntä. (Hakalehto 2016, 53; Sinko 2004, 65–69.)

Asiakkaat ovat yhä tietoisempia omasta oikeusturvastaan ja kantelevat sekä valittavat lastensuojelupäätöksistä yhä useammin. Päätöksiä tutkintaan hallinto-oikeuksissa yhä huolellisemmin ja niihin vaaditaan yhä pitävämpiä perusteita. Tämä heijastuu kaikkeen arkityöhön, kuten kirjaamiseen, perustelemiseen ja työn suuntaamiseen, mikä aiheuttaa kokemuksia entistä tarkemmasta seurannasta ja tarkkuusvaatimuksista. Vaikka sosiaalityöntekijä itse ei olisi ollut koskaan esimerkiksi hallinto-oikeuden suullisessa käsittelyssä tai kirjoittanut vastinetta kanteluun, hän tiedostaa työnsä uudenlaisen luonteen. Vaikka lastensuojelun juridisoitumisesta on puhuttu jo pitkään, kunnissa on tullut ilmi tapauksia, joissa työntekijöillä ole lainkaan juridista asiantuntemusta käytettävissään. (Sinko 2004, 70–71; Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 35.)

Mielestäni keskustelut sosiaalityön juridisoitumisesta tuovat myös ilmi, miksi tutkimusaiheeni asiantuntijuudesta sijaishuollon sosiaalityössä on tarpeellinen. Sosiaalityön juridisoituminen on etenkin lastensuojelutyössä jo tapahtunut, joten on tärkeää määritellä sitä toimintakenttää, jolle sosiaalityön asiantuntijuus sijaishuollon lastensuojelutyössä

paikantuu. Eileen Munron (2008) näkemyksen mukaan sosiaalityöntekijöiden lastensuojelussa tulisi olla kuin etsiviä; etsiä totuutta avoimin mielin ja harkita jatkuvasti erilaisia mahdollisuuksia (Munro 2008, 160).

Yhteenvetona voidaan todeta, että sijaishuollon tehtävä on haastava ja yhteiskunnallinen: sen tulee vastata eri taustoista tulevien lasten yksiköllisiin tarpeisiin, saada aikaan tarvittavia muutoksia ja tarjota heille turvallinen kasvuympäristö. Sijaishuolto on sisällöllisesti erittäin vaativaa ihmissuhdetyötä, jota toteutetaan voimassa olevissa palvelurakenteissa voimassa olevan lainsäädännön pohjalta. (Hoikkala ym. 2017, 7.)

2.5 Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde sijaishuollossa

Asiantuntijuus sijaishuollossa rakentuu myös työntekijän ja asiakkaan suhteen kautta. Sijaishuollon on mahdollisimman pitkälle pohjauduttava asiakkaan ja sosiaalityöntekijän yhteiseen suunnitteluun (Nyrhinen 2016, 91). Sosiaalihuollon asiakkaana voidaan nähdä palvelun välitön käyttäjä eli lastensuojelussa lapsi, mutta kuitenkin myös lapsen perhe ja muu lähiyhteisö voidaan katsoa asiakkaiksi. (Laitinen & Niskala 2013, 14.) Asiakassuhde on suhde sosiaalityöntekijän ja asianosaisten välillä. Sijaishuollossa on kuitenkin tärkeää huomioida, että lapsen asioista vastaaminen ei ole pelkästään sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välistä suhdetyötä, vaan laaja-alaista lapsen asioista huolehtimista ja hänen asioidensa hoitamista (Helavirta 2016, 190).

Sosiaalityössä suhteet ovat keskeinen asia. Sosiaalityössä, ehkä enemmän kuin missään muussa ammatillisessa toiminnassa, suhteen laatu ja siitä seuraava kommunikaatio käytännössä määrittelee työn luonteen. Lapsen ja perheen auttamisessa on tärkeää tavoittaa asioissa lapsen näkemys. Sosiaalityössä lapsen ja ammattilaisen kohtaamista määrittää ajatus siitä, että lapsi tietää jotain, mitä kukaan muu ei tiedä. Tilanteet, joissa asiakkaan näkökulma jää jonkin toisen henkilön näkemysten varjoon, aiheuttaa asiakkaille ahdistuksen ja epäoikeudenmukaisuuden tunteita eikä yhteistyö toimi. (Alhanen 2014, 25; Cooper 2008, 89–90; Hurtig 2006, 167.)

Kohtaamisia ammatillisessa auttamistyössä tarkastellaan usein roolien näkökulmasta. Sosiaalityö ymmärretään usein työntekijän toimenpiteiksi ja tämä näkökulma hallitsee työn johtamista, tilastointia, raportointia ja organisointia. Kuitenkin sosiaalityön vastavuoroinen luonne tarkoittaa sosiaalityön tarkastelua myös asiakkaan osuutena. Asiakkaan ja työntekijän yhteistyöllä on monta merkitystä ja yhteistyösuhde on sosiaalinen kokemus kummallekin osapuolelle. Sosiaalityöntekijän työn yksi peruslähtökohta on kohtaamisen aitous. Jos yhteistyössä välittyy asiakkaalle aito välittäminen, kokemus ihmisarvon ja yksilöllisyyden kunnioittamisesta ja asiakkaan omista edellytyksistä, yhteistyö on parhaimmillaan voimaannuttava sosiaalinen kokemus. Suhde on myös työväline muutoksen aikaansaamisessa. Hyvän yhteistyösuhteen vallitessa asiakas haluaa kertoa työntekijälle vaikeuksistaan ja tilanteestaan mahdollisimman rehellisesti. Eettinen ymmärrys vaatii kuitenkin pohjakeen myös teoreettista ja tutkimuksellista tietoa asiakkuuksista ja kohdeongelmista sosiaalityössä. (Kananoja 2017, 185–186; Laitinen & Väyrynen 2011, 181; Laitinen & Kempainen 2010, 60; Suoninen 2000, 67.)

Sosiaalityö on arvoihin perustuva professio ja sosiaalityössä asiakastilanteet ovat usein kompleksisia ja niissä käsitellään arkoja aiheita. Ei siis ole yllättävää, että eettiset ongelmat ovat tyypillisiä. Erityisesti lastensuojelun kentällä tämä on suuri haaste ja asiakkuus testaavat sosiaalityöntekijän ammatillisia taitoja sen suhteen, kuinka paljon pystytään työskentelemään yhteisesti, jäsentämään tai arvioimaan tilannetta. On tilanteita, joissa yhteistyösuhteen rakentumiselle on esteitä ja hyvää suhdetta ei ole helppoa pitää yllä. Sijaishuollossa olevat lapset eli sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden asiakkaat ovat hyvin heterogeeninen ryhmä ja heillä on erilaisia huolenpidon ja kohtaamisen tarpeita. (Borrmann 2010, 51; Göransson & Hjulström 2015; Kananoja 2017, 186–187; Laitinen & Pohjola 2010, 6.)

Sosiaalityöntekijät joutuvatkin jatkuvasti tilanteisiin, joissa he työskentelevät erilaisten ihmisten kanssa, joilla on erilaiset persoonallisuudet ja heidän tulisi onnistua kommunikoidaan heidän kanssaan tehokkaasti. (Nicolson ym. 2006.) Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisenä ihannetilana voidaan pitää kumppanuussuhdetta, jossa työskentely perustuu kompromisseihin, keskusteluun ja yhteiseen päätöksentekoon. Lastensuojelutyössä tämä voi olla hankalaa, sillä päätökset eivät useinkaan miellytä kaikkia osapuolia. Asiakkaan syvällinen kuunteleminen ja

kommunikaatio ovat yleisempiä suhteissa, jotka ovat kehittyneet pidemmän aikaa ja ovat pysyviä. Kuitenkin etenkin vanhemmat ovat kokeneet tullessa lastensuojelussa ohitetuiksi ja ilman tukea. On olemassa ratkaisevia hetkiä, jolloin merkityksellinen asiakassuhde pystytään alkaa rakentamaan tai se lähtee horjumaan. (Helavirta 2016, 192; Hennessey 2011, 4; Juhila 2006, 105; Leigh & Farmer 2008, 129.)

Kumppanuussuhteessa asiakas ja sosiaalityöntekijä toimivat rinnakkain. Tavoitteet ja ongelmatilanteet jäsennetään yhdessä ja tällöin työntekijän ja asiakkaan roolien ei tulisi olla hierarkkisessa suhteessa keskenään. Kumppanuussuhteeseen liittyvää sosiaalityötä luonnehditaan osallistavaksi sosiaalityöksi, jossa asiakkaat osallistavat sosiaalityöntekijää omaan tietoonsa ja sosiaalityöntekijät pyrkivät mahdollisuuksien mukaan tukemaan asiakkaan ratkaisuja. Asiakkaan mukaan ottaminen häntä koskevien asioiden suunniteluun ja toteuttamiseen on tasavertaisen toiminnan edellytys. Kumppanuuteen pyrkimällä sekä dialogisilla työmenetelmillä vastustetaan sellaista vallankäyttöä, jossa sosiaalialan edustajat sanelevat ratkaisut ja ongelmat yksipuolisesti. (Raatikainen 2015, 18; Juhila 2006, 105–106; Niemi 2013, 53.)

Kumppanuussuhteessa asiantuntijuus on horisontaalista, mikä tarkoittaa sitä, että asiakkaalla ja sosiaalityöntekijällä ei kummallakaan ole lähtökohtaisesti sellaista asiantuntijuutta, joka ylittäisi toisen osapuolen asiantuntijuuden. Sosiaalityöntekijä ei ole ainoa asiantuntija, vaan myös asiakkaalla on asioiden tuntemista. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde on tällöin vastavuoroinen. Tämä tarkoittaa myös transkulttuurisuuteen perustuvaa asiantuntijuutta, jossa dualistiset asetelmat tulisi hylätä. Transkulttuurisuuden nimissä on hyvä purkaa asetelmaa, joissa ainoastaan sosiaalityöntekijät määrittävät ammatillisen asiantuntijatiedon haltijoiksi ja asiakkaat ainoastaan maallikkotiedon, sillä asiakkaat ja sosiaalityöntekijät saattavat elää hyvinkin samanlaisissa maailmoissa. Liian usein sosiaalityö on kuvattu naiivin tietämättömiksi asiakkaidensa kokemuksista ja arjesta. (Juhila 2006, 137–139.)

Kumppanuussuhteen lisäksi on löydettävissä toisenlaisia suhteita sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välille. Liittämis- ja kontrollisuhteessa sosiaalityöntekijän roolina katsotaan olevan asiakkaiden liittäminen valtakulttuuriin. Lisäksi tehtävänä on kontrolloida niitä, joiden liittämässä on vaikeuksia. Asiantuntijuuden katsotaan

tällöin olevan vertikaalista, eli siinä on olemassa tietäjä ja tietämisen kohde. Vertikaaliseen asiantuntijuuteen liittyy se, että sosiaalityöntekijällä katsotaan olevan jotain sellaista tietoa, mitä asiakkailla ei ole ja sen kautta hän pystyy jäsentämään asiakkaan tilanteet ja vaadittavat toimenpiteet. Lastensuojelussa kontrolli on mukana työskentelyssä ja se voidaan ymmärtää, toteuttaa ja perustella monin tavoin. Kontrollin ei tarvitse olla alistavaa tai nöyryyttävää, mutta tuen ja kontrollin yhteensovittaminen vaatii taitoa. (Juhila 2009, 49, 84–88; Kananoja 2017, 187.)

Vertikaalisen asiantuntijuuden toisena ominaisuutena on, että se muutoksen suunta, johon pitäisi pyrkiä, on sosiaalityöntekijän määriteltävissä. Asiakkaan näkökulmasta valinnanvaraa on tällöin lähinnä ainoastaan sen suhteen, hyväksyykö hän sosiaalityöntekijän asettamat muutostarpeet. (Juhila 2009, 49, 84–88.)

Edellä kuvattujen suhteiden lisäksi sosiaalityössä on olemassa huolenpitosuhteeksi kutsuttu ulottuvuus. Huolenpitosuhteessa lähdetään siitä, että asiakkaat eivät kaikissa tilanteissa selviä omillaan ja sosiaalityöntekijöiden tehtävä on pitää huolta näistä asiakkaista tai huolehtia siitä, että he saavat avun muualta. Asiantuntijuus huolenpitosuhteessa perustuu hoivaan, sillä vaikeissa tilanteissa olevien ihmisten kunnioittava kohtaaminen vaatii erityistä ammatillista osaamista. (Juhila 2006, 151.)

Vuorovaikutuksessa rakentuvassa suhteessa roolit eivät palaudu yhteen malliin vaan ne vaihtelevat tilanteittain. Tällöin myös asiantuntijuus rakentuu tilanteittain. Sosiaalityöntekijät joutuvat tekemään valintoja ja päätöksiä tilanteittain ja tarjolla on usein monia tulkinnan mahdollisuuksia. Yleisesti ottaen sosiaalityöntekijän rooli edustaa asiakkaalleen yhteiskuntaa ja sen normeja, ei pelkästään auttavaa ammattilaista. (Juhila 2006, 201, 243–245; Kananoja 2017, 187.)

Lastensuojelupalveluiden asiakkaat ovat kuvanneet sitä, millaisia odotuksia heillä on sosiaalityöntekijältä ja millaista suhdetta he työntekijänsä kanssa toivovat. Asiakkaat toivoivat olevansa kuunneltuja, kunnioitettuja, vastuussa omasta elämästään ja asiantuntijoita oman perheensä asiassa. Lisäksi he toivoivat, että heille tarjottaisiin saatavilla olevaa tietoa asioista ja toivovat, että sosiaalityöntekijällä olisi hyvät vuorovaikutustaidot. (Bain 2009, 104.) Nämä asiakkaiden toiveet paikantuvat horisontaalisen ja tilanteittain rakentuvan asiantuntijuuden määritelmiin. Yksi

osa asiantuntijuutta onkin pohtia yksilökohtaisesti, minkälainen kohtaamistapa toimii kunkin asiakkaan kohdalla.

3 Tutkielman toteutus

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuskysymyksenäni on, kuinka asiantuntijuus rakentuu lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden kokemana. Tarkentavina kysymyksinä on tarkoitus ottaa selvää, kuinka sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta voitaisiin sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan vahvistaa ja mitkä tekijät voivat heikentää asiantuntijuutta.

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen. Laadullinen tutkimus on ei-numeraalista. Laadullisessa tutkimuksessa aineistonkeruu ja käsittely kietoutuvat yhteen ja alustavaa tulkintaa on luontevaa tehdä jo aineistoa koottaessa. Laadullisen tutkimuksen tekijä mielletään usein sisäpiirin tarkkailijaksi ja hänen on tärkeää huomata oma roolinsa. Laadullinen tutkimus ei pyri tilastollisiin yleistyksiin, vaan siinä pyritään kuvamaan jotain tapahtumaa tai ilmiötä, antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle tai ymmärtämään tiettyä toimintaa. (Eskola 2001, 133; Hakala 2015, 20; Sarajärvi & Tuomi 2002, 87.)

Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että niillä henkilöillä, joilta tietoa kerätään, on kokemusta tai tietoa tutkittavasta asiasta tai ilmiöstä. Tiedonantajien tulee siis olla taroitukseseen sopivia. Laadullisessa tutkimuksessa yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat kysely, haastattelu, havainnointi ja erityyppisistä dokumenteista kerätty tieto. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 83; Sarajärvi & Tuomi 2002, 88.) Tässä tutkielmassa tieto on kerätty dokumenteista.

3.2 Aineiston kuvaus ja aineistonkeruu

Aineisto koostuu sijaishuollossa lapsen asioista vastaavina sosiaalityöntekijöinä työskentelevien tai aikaisemmin työskennelleiden sosiaalityöntekijöiden kirjoituksista. Kirjoituksia oli yhteensä viisi ja kirjoitukset vastaanotettiin sähköpostitse. Aineistoa oli yhteensä 13 sivua kirjoitettua tekstiä (fontti 12, riviväli 1,5). Aineisto kerättiin helmi-maaliskuun 2019 aikana. Olen numeroinut vastaajat sattumanvaraisessa järjestyksessä ja analyysiluvuissa haastateltavat mainitaan Sosiaalityöntekijä1–5- tunnisteilla.

Vastanneilla sosiaalityöntekijöillä työkokemusta sijaishuollon sosiaalityöstä oli yhdestä kuukaudesta viiteentoista vuoteen. Yksi vastaajista oli toiminut sijaishuollossa lapsen asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä kandidaatin tutkinnon suorittaneena. Yksi vastaaja ilmoitti tekevänsä yhdenmukaisia työtä, eli työ sisälsi kaikkea palveluntarpeen arvioinnista sijais- ja jälkihuoltoon saakka. Yhdellä vastaajista taas oli kokemusta sijaishuollosta myös niin, että hän oli työskennellyt aina rajatusti joko perhehoidossa olevien tai laitoshoidossa olevien sijoitettujen lasten kanssa. Asiakkaita vastanneilla sosiaalityöntekijöillä oli parhaimmillaan 30–40, mutta enimmillään 80–90. Asiakasmäärät olivat kaikilla vaihdelleet. Keskimääräinen asiakasmäärä vastaajilla oli noin 50–60 asiakasta sosiaalityöntekijää kohden.

Aineisto kerättiin kirjoituspyynnöllä (Liite1). Aineiston keruussa ja tutkimuksen otannan valinnassa tulee ottaa huomioon kriteerinä myös esimerkiksi itsensä ilmaisemisen taito ja kirjoitustaito. Kirjallinen materiaali tutkimusaineistona on jaettavissa kahteen luokkaan: joukkotiedotuksen tuotteisiin ja yksityisiin dokumentteihin, joista kirjoitukset kuuluvat jälkimmäiseen luokkaan. Yksityisten dokumenttien käyttö sisältää oletuksen siitä, että kirjoittaja kykenee ilmaisemaan itseään kirjallisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 96; Tuomi & Sarajärvi 2002, 88–89.) Sosiaalityöntekijöiden työhön kuuluu suurena osana kirjoittaminen, mikä tukee kirjoituspyynnön käyttöä aineistonkeruumenetelmänä. Voitiin olettaa, että sosiaalityöntekijät kykenevät ilmaisemaan itseään kirjallisesti.

Kirjallisen aineiston keruun ongelmana pidetään sitä, ettei tutkija voi tarkentaa aihetta syventävillä kysymyksillä. (Virtanen 2006, 171.) Osa kirjoituspyyntöni vastanneista tutkittavista kuitenkin ilmaisivat viesteissään tai kirjoituksessaan, että he voivat tarvittaessa vastata myös tarkentaviin kysymyksiin. Tällaisille tarkentaville kysymyksille ei kuitenkaan tullut tarvetta.

Kirjoituspyyntö julkaistiin Sosiaalityön uraverkosto- facebookryhmässä. Ryhmän pääsyvaatimuksena on sosiaalihuollon ammattihenkilölain mukainen sosiaalityöntekijän pätevyys (SosAmla 7§) tai tutkintoon johtavat sosiaalityön pääaineopinnot. Lisäksi kirjoituspyyntö julkaistiin Sosiaalityön pohjoinen uraverkosto- facebookryhmässä, jossa on samat pääsyvaatimukset kuin edellä mainitussa ryhmässä, mutta jäsenistö rajautuu Pohjois-Suomen alueelle. Halusin rajata kirjoituspyynnön tavoittavat ihmiset niin, ettei kuka tahansa pysty vastaamaan pyyntöni ja tämän takia en julkaissut kirjoituspyyntö julki-

silla foorumeilla. Päädyin kirjoituspyyntöön esimerkiksi haastattelujen sijaan, sillä halusin saada analyttisen ja pohtivan aineiston ja toivoin, että sosiaalityöntekijät ovat ehtineet rauhassa paneutua kirjoituksen sisältöön. En halunnut myöskään rajata aineistoa maantieteellisesti. Alkuun aineistoa oli hieman haastavaa saada ja tämän takia jatkoin vastausaikaa alkuperäisestä vastausajasta kaksi kertaa. Vaikka aineistoa ei määrällisesti ollut paljon, olivat kirjoitukset erittäin tiiviitä ja informatiivisia, joten niistä sai tutkijana paljon.

Kirjoituspyyntö on aineistonkeruumenetelmä, jossa internet toimii usein teknisenä aineistonkeruuvälineenä. Sähköisessä aineiston keruussa on etuna nopeus ja taloudellisuus, eikä maantieteellisiä esteitä vastaamiselle ole. Aineistoa ei myöskään tarvitse erikseen litteroida, vaan se on valmiiksi sähköisessä muodossa juuri siten, kun vastaaja on sen itse kirjoittanut. Etuna on myös se, että litterointivaiheessa tehdyt virheet jäävät kokonaan pois tehden aineistosta entistä luotettavamman. (Kuula 2013, 173–174; Valli & Perkkilä 2015: 109–10.)

Internet ja sosiaalinen media ovat kasvaneet merkittäväksi yhteisöjen ja yksittäisten henkilöiden viestinnän ja jakamisen välineeksi. Tutkielman näkökulmasta sosiaalisessa mediassa olevan kontakti-listan, tässä tapauksessa sosiaalityöntekijöiden facebook-ryhmän, käyttö tarkoittaa, että aineistot syntyvät samanlaisista aihepiireistä kiinnostuneiden ihmisten tuottamana. Tutkijan on tarvetta etsiä informantteja, eli henkilöitä, joiden puhetta tai tuotoksia käytetään tutkimuksen aineistona. Sosiaalista mediaa voidaan käyttää tutkimuksessa lähteenä, välineenä tai paikkana ja tässä tutkielmassa sosiaalinen media toimi tutkimuksen välineenä, eli keinona tavoittaa tutkielman kohderyhmä. (Valli & Perkkilä 2015, 116.)

Internetin käyttö on suhteellisen selkeää tutkimusetiikan ja tietosuojan kannalta aineistonkeruun välineenä silloin, kun ihmiset pystyvät itse harkitusti päättämään, mitä tietoaan he tutkimuksen käyttöön antavat. Näin tapahtuu silloin, kun vastataan esimerkiksi sähköpostikyselyyn, sähköpostihaastatteluun tai lähettämällä omakohtainen kertomus sähköpostin kautta. Luottamuksellinen viestintä kuitenkin koskee sähköpostia samalla tavalla kuin mitä tahansa muuta viestintäliikennettä. (Kuula 2013, 175–177.)

Kirjoituspyynnöllä kerätyn aineisto koin tutkijalle miellyttäväksi, sillä aineisto oli selkeässä ja valmiissa muodossa jo heti sen saapuessa. Kaikki sosiaalityöntekijät olivat laittaneet kirjoitukset huolellisesti ja ne olivat helppolukuista tekstiä. Kuitenkin osassa vastauksista tai niiden saateteksteissä pahoiteltiin sitä, että teksti saattaa olla vaikeaselkoista kiireestä johtuen tai muuten huomiottiin kirjoittamisen työläyttä. Uskon, että joillakin kirjoituspyyntöön tutustuneilla on jäänyt vastaamatta pyyntöön sen takia, että aikaa huolitellun tekstin tekemiseen ei ollut. Yleisesti sosiaalityöntekijöiden vähäiset resurssit ja kiire työssä estävät tutkimukseen osallistumista (Sipilä 2011, 144–145).

3.3 Aineiston analysointi

Aineiston analyysi oli teoriasidonnaista analyysiä fenomenologisella tutkimusotteella. Fenomenologiassa tutkitaan ihmisten kokemuksia ja koska tutkielmassani oli keskeistä selvittää, mitä asiantuntijuus on sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden kokemana, ohjasi se analyysimenetelmän valintaa. Fenomenologiaa voidaan käyttää kaikkiin tieteenaloihin, jotka tutkivat subjektiivista kokemusta. Fenomenologiassa tutkitaan siis ihmisen suhdetta elämäntodellisuuteensa ja ihmistä ei voida ymmärtää irrallaan tuosta suhteesta. Kokemukset syntyvät vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa, kun tajunnallinen toiminta valitsee kohteensa. (Laine 2001, 26–27; Perttula 2009, 116–117; Virtanen 2006, 165.)

Fenomenologiassa tutkitaan toisten kokemuksia ja se on tutkimukseen osallistuvilla heidän sisäistä todellisuuttaan. Tutkija ei luo kohdettaan tai ole sen olemassaolon edellytys, vaikka kuitenkin tutkimuksellinen ymmärrys kohteesta voi muodostua ainoastaan tutkijan tajunnalle. (Perttula 2009, 135.)

Fenomenologien mukaan ihmisten suhde maailmaan on intentionaalinen, eli kaikki merkitsee ihmisille jotakin. Todellisuus ei ole neutraalia massaa, vaan havaintojen kohteet näyttäytyvät havaintajan uskomusten, kiinnostusten ja pyrkimysten valossa. Kokemus siis muodostuu merkitysten mukaan ja syntyvät merkitykset ovat fenomenologisen tutkimuksen varsinainen kohde. Merkitysten tutkimisen mielekkäys perustuu siihen, että ihmisten toiminta on tarkoituksellista ja tarkoitusten mukaisesti suuntautunutta. Ihmisen suhde todellisuuteen on ladattu erilaisilla merkityksillä ja tästä seuraa päätelmä, että

maailma, jossa elämme, näyttäytyy meille merkityksellisenä. Merkitykset ovat intersubjektivejä, eli subjekteja yhdistäviä. Kokemusta voidaan kutsua merkityssuhteeksi ja kokemuksen rakenne on tämä suhde, joka liittyy objektin ja subjektin yhdeksi kokonaisuudeksi. (Laine 2001, 27–28; Perttula 2009, 116–117.)

Yhteisön jäsenenä ihmisillä on yhteisiä piirteitä ja yhteisiä merkityksiä. Tutkittavat ihmiset ovat osa jonkin yhteisön merkityksen perinnettä ja tämän vuoksi jokaisen yksilön kokemus paljastaa myös jotain yleistä. Fenomenologia ei kuitenkaan pyri löytämään universaaleja yleistyksiä, vaan ymmärtämään jonkin tutkittavan alueen ihmisten sen merkittäviä merkityksimaailmaa. Fenomenologisessa tutkimuksessa on tavoitteena saada esille tutkittavan välitön kokemus ja tutkijan tulisi vaikuttaa mahdollisimman vähän kokemuksiin niin, että tutkittavat voivat tuoda mahdollisimman vapaasti esiin kokemuksiaan. (Laine 2001, 28–29; Virtanen 2006, 170.) Kirjoituspyyntö aineistonkeruun menetelmänä mahdollisti tutkijan vaikutuksen minimoimisen ja lisäksi pyrin luomaan kirjoituspyynnön niin, että ohjailevia tai tarkkoja kysymyksiä olisi mahdollisimman vähän, jotta tutkittavien tosiasialliset kokemukset pääsisivät esiin mahdollisimman avoimesti.

Analysoin aineistoa teemoittelun avulla. Teemoittamisella tarkoitetaan aineiston pelkistämistä etsimällä tekstin olennaisimmat asiat ja pyritään tavoittamaan tekstin merkityksentekijöiden ydin. Teemoissa on kyse enemmän tekstin sisällöstä kuin tekstin yksittäisistä kohdista. Teemojen etsimisen jälkeen tarkennetaan teemojen merkityssisällöt ja kukin teema saa merkityssisällöt, osittain suhteessa muihin teemoihin. Teemoittelussa on tärkeää pysyä uskollisena tekstille, sillä voi olla mahdollista, että tutkija tuo tekstiin sellaisia teemoja, joita siellä ei ole. Tämän takia teemoja on tärkeää tarkastella kriittisesti. (Moilanen & Rähä 2001, 53–54.)

Pyrin aluksi lukemaan kirjoitukset läpi silmäilemällä, jonka jälkeen luin jokaisen huolellisesti läpi. Pyrin poimimaan sieltä toistuvia teemoja, jotka liittyvät asiantuntijuuteen. Aineisto oli minulla tulostettuna paperisena ja aloin merkitsemään väreillä eri vastauksissa toistuvia asioita. Esimerkiksi lakeihin ja ohjeistuksiin liittyvän asiantuntijuuden merkitsin punaisella, vuorovaikutustaitoihin liittyvät sinisellä ja niin edelleen. Kun olin tehnyt tämän luokittelun, pyrin yhdistelemään asioita suuremmiksi kokonaisuuksiksi ja antamaan niille otsikot ja muokkaamaan niistä tuloslukuihin alaluvut. Tällä tavalla myös sitaattien liittäminen alalukuihin onnistui sujuvasti jälkepäin, kun olin merkinnyt ne eri väreillä.

Vaikka etsin aineistosta nimenomaan asiantuntijuuteen liittyviä teemoja, oli analysointi aineistolähtöistä, sillä pyrin rakentamaan aineistosta sen oman, sisällöllisen logiikan teemoittelemalla aineiston sen mukaan, mitä merkityksiä aineistosta itsestään nousee esiin. Pidän aineistoni analyysiä teoriasidonnaisena tutkimuksena, eli analyysissäni on teoreettisia kytkentöjä, mutta se ei nouse suoraan teoriasta. Aineiston analyysi ei kuitenkaan ole täysin aineistolähtöistäkään. (Eskola 2001, 136–137.)

3.4 Eettiset kysymykset ja luotettavuus

Mielenkiintoni sijaishuoltoon on herännyt harjoittelun ja työkokemuksen pohjalta. Eriyisesti kiinnostus asiantuntijuuden kysymyksiin sijaishuollossa kumpusi siitä, että usein sosiaalityön ulkopuolinen keskusteltu tuntuu keskittyvän sosiaalityöntekijöiden heikkouksiin ja sosiaalityötä ja lastensuojelua ulkopuolelta katsovat ihmiset tuskin osaavat sanoa, millaista osaamista ja asiantuntijuutta sijaishuollon sosiaalityöntekijöillä on. Tällä tutkimuksella pyrin paikkaamaan tätä tiedon aukkoa.

Sosiaalityön tutkimuksessa ollaan tekemisissä ihmisten sosiaalisten vuorovaikutuksen sekä inhimillisen toiminnan kanssa. Tällöin joudutaan pohtimaan eettisiä kysymyksiä syvemmältä. (Pohjola 2003, 6.) Tieteellinen tutkimus voi olla luotettavaa ja eettisesti hyväksyttävää vain, jos siinä on noudatettu hyvä tieteellistä käytäntöä, jonka keskeisiä lähtökohtia ovat muutamia mainitakseni esimerkiksi rehellisyyden, tarkkuuden ja yleisen huolellisuuden noudattaminen, eettisesti kestävät tutkimusmenetelmät, muiden tutkijoiden tekemän työn kunnioittaminen ja mahdollisten sidonnaisuuksien, kuten rahoituslähteiden raportoiminen. Ensisijaisesti hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta vastaa tutkijat tai tutkimusryhmän jäsenet itse. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6–7.) Noudatan yleisesti hyvää tieteellistä käytäntöä koko tutkimuksen ajan.

Ihmistieteissä hyvään tutkimuseetiikkaan kuuluu kolme osa-aluetta: tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingon välttäminen sekä tietosuojan suoja. Itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen liittyy esimerkiksi tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus ja tutkittavien riittävä informointi tutkimuksesta. Vahingon välttämiseen liittyy esimerkiksi henkisten haittojen välttäminen, kuten tutkittavien arvokas kohtelu ja kunnioitettava kirjoitustapa. Tietosuojaan taas liittyy vaitiolovelvollisuus, tutkimusaineiston

asianmukainen säilyttäminen ja hävittäminen sekä yksityisyyden suoja. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 4–13.)

Tutkittavien itsemääräämisoikeuteen liittyen pyrin kirjoituspyynnössäni (liite 1) tuomaan tiivistä esiin mahdollisimman hyvin tutkielmani sisällön ja vapaaehtoinen osallistuminen toteutui kirjoituspyynnön avulla suoraan, sillä en ottanut tutkittaviin yhteyttä suoraan henkilökohtaisesti. Vahingon välttämiseen liittyen pyrin kirjoittamaan tulokset mahdollisimman hyvin vastanneita henkilöitä kunnioittaen. Hyvän tietosuojan periaatetta toteutin niin, että säilytin sekä sähköpostit, että tulosteet tietoturvallisesti ja hävitin ne asianmukaisesti tutkielman valmistuttua.

Suurin eettinen pohdinta tutkielmassani oli se, että minulla oli joitain ennakkokäsityksiä siitä, millaisia piirteitä sijaishuollon sosiaalityön asiantuntijuus voisi pitää sisällään. Luotettavuuden kannalta kysymys puolueettomuudesta nousee esiin siinä, pystyykö tutkinta ymmärtämään ja kuulemaan tiedonantajaa itseään vai suodattuuko tieto tutkijan oman kehyksen, kuten iän, sukupuolen tai virka-aseman kautta (Sarajärvi & Tuomi 2002). Tulevaisuuden sosiaalityöntekijänä minulla oli olemassa jo ajatuksia siitä, mitä koen sosiaalityön aseman ja asiantuntijuuden olevan sijaishuollon kontekstissa. Minun täytyi tutkijana tietoisesti asettaa nämä ennako-oletukset sivuun aineistoa analysoidessani ja olla erityisen tarkkana siinä, että en lähde analysoimaan aineistoa ennako-oletusten mukaisesti. Yhden kirjoituspyyntööni vastanneista sosiaalityöntekijöistä tunsin henkilökohtaisesti, joten hänen kirjoitustaan analysoitaessa minun tuli erityisesti kiinnittää huomioita siihen, että analysoin vastausta objektiivisesti.

Eettisyyden lisäksi tutkimusta tehtäessä tulee pohtia tutkielman luotettavuutta. Kun tutkielmaa tehdään omaa elämää lähellä olevasta tutkimusvaiheista, on vaarana, että tulokset vaikuttavat lukkoon lyödyiltä jo ennakkoon. Tällöin lopputuloksena voi olla tutkimuksen sijaan enemmän kuin julistus. Tältä yleensä vältytään, kun tutkielman tekijä tiedostaa asian. Luotettavuuden arvioinnissa on keskeistä kuvata ne asiat, joista tutkijalla ja tutkimuskohteella on olemassa yhteys (Hakala 2015, 20; Virtanen 2006, 199.)

Kaikessa tutkimustoiminnassa pyritään välttämään virheitä ja laadullisen tutkimuksen luotettavuudessa perusvaatimuksena on se, että tutkijalla on riittävästi aikaa tehdä tutkimuksensa. Lisäksi tutkijan tulee yksityiskohtaisesti raportoida tekemäänsä tutkimusta.

Luotettavuuden lisäämiseksi on korostettu tutkimusprosessin julkisuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 159, 165.) Pysin tuomaan koko tutkimusprosessin ilmi avoimesti ja kirjoittamaan auki kaikki aiheeseen liittyvät sidonnaisuudet.

Joissain määrin laadullisen tutkimuksen ajatellaan olevan luotettavaa, kun tutkijan kokemuksen voidaan ajatella vastaavan tutkittavan alkuperäistä kokemusta. Laadullisessa tutkimuksessa on kyse siitä, miten tutkijan on mahdollista ymmärtää tiedonantajaa ja toisaalta siitä, miten joku toinen ihminen ymmärtää tutkijan tutkimusraporttia. (Virtanen 2006, 200; Tuomi & Sarajärvi 2002, 70.) Pysin kuvaamaan ymmärtämiäni kokemuksia mahdollisimman selkeästi ja tuomaan esiin tutkittavien alkuperäiset kokemukset.

4 Sosiaalityöntekijöiden kokemuksia asiantuntijuudesta sijaishuollossa

4.1 Lapsen kokonaistilanteen hahmottaminen

Tutkielmani tavoitteena oli selvittää, kuinka asiantuntijuus rakentuu lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden kokemana ja kuinka asiantuntijuutta voitaisiin vahvistaa sekä mitkä tekijät puolestaan heikentävät asiantuntijuutta. Olen jakanut keskeisimmät havaintoni teemoittain alalukuihin, joissa kuvataan niitä näkökulmia, joita sosiaalityöntekijöillä asiantuntijuuteen liittyen nousi esiin.

Yhdeksi osa-alueeksi asiantuntijuudessa määrittyi lapsen kokonaistilanteen hahmottaminen. Lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää kuvailtiin henkilönä, joka on vastuussa siitä, että lapsi saa sen kasvatuksen ja hoidon, joka häneltä biologisten vanhempien huollossa jäisi puuttumaan. Kun lapsi on otettu huostaan, on vastuu hänen hyvinvoinnistaan siirtynyt yhteiskunnalle ja vastuun konkreettisina kantajina ovat sijaishuollon toimijat. Aineiston perusteella lapsen asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä on vastuussa kaikista lapsen elämään liittyvistä asioista. Sosiaalityöntekijät ovat avaintyöntekijöitä lastensuojelussa, vaikka he eivät osallistuisikaan lapsen elämään viikoittain tai edes kuukausittain (Vario ym. 2012, 39). Aineistossa vastuusosiaalityöntekijä nähtiin nimenomaan lapsen sosiaalityöntekijänä. Sosiaalityöntekijälle on uskottu merkittävä vastuu huostassa olevien lasten hyvinvoinnin, oikeuksien ja edun toteutumisen varmistajana (Laakso 2019, 6), joten asiantuntijuuteen liittyy myös laaja vastuu.

Aineiston perusteella lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän asiantuntijuus eroaa muista sijaishuollon työntekijöistä nimenomaan sillä, että virkavastuu ja virassa työskentely tuovat työhön erityistä vastuuta. Vastuu liittyy esimerkiksi siihen, että nimenomaan lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä arvioi, kuinka usein lapset ja vanhemmat voivat tavata, täytyykö yhteydenpitoa, liikkumista tai muita lastensuojelulain 11 luvun mukaisia rajoitustoimenpiteitä asettaa tai tulisiko sijaishuoltopaikkaa muuttaa. Vaikka ratkaisuja pohdittaisiin verkostoissa tai työryhmän kesken, lakisääteisesti vastuu ei jakaudu yhteisöllisesti vaan lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät sijaishuollossa kokevat vastuun lankeavan heille (Eronen & Laakso 2017, 151). Koska lapsen asioista vastaavan

sosiaalityöntekijän tehtävää sijaishuollossa tehdään virkasuhteessa, määrittelee myös Laki kunnallisesta viranhaltijasta työn luonnetta säätämällä viranhaltijan velvollisuuksista, kuten virkatehtävien viivytyksettömästä hoitamisesta ja asianmukaisesti (Laki kunnallisesta viranhaltijasta 304/2003 17 §).

”Työntekijällä on suuri vastuu miettiä, voiko lapsi tavata vanhempansa viikonloppuisin ilman valvontaa ja onko lapsen turvallista olla vanhemman luona” (Sosiaalityöntekijä 5)

”Vastuusosiaalityöntekijä on siis vastuussa siitä, että lapsi/nuori saa sen kasvatuksen ja hoidon, joka häneltä vanhempien huollossa jäisi puuttumaan. Jos ja kun tämän valtavan vastuun ottaa ja ymmärtää, ymmärtää myös se, ettei sosiaalityön tehtävä ole pelkästään ”valvoa” ja ”tarkastaa”, miten lapsi sijaishuollossa voi” (Sosiaalityöntekijä 3)

Lapset sijaishuollossa voivat olla hyvin eri-ikäisiä, aina vauvoista teini-ikäisiin (Eronen ym. 2010, 154). Lapsen kokonaistilanteen hahmottamisessa nähtiin keskeisenä lapsen kehityspsykologiaan liittyvä osaaminen. Tieto liittyen lapsen kehitysvaiheisiin, kuten kiintymyssuhteisiin, koettiin tärkeänä. Kiintymyssuhteella tarkoitetaan lapsen ensimmäistä ihmissuhdetta, jonka hän luo häntä hoitavaan henkilöön ensimmäisinä elinkausinaan ja tämän ihmissuhteen laadun ajatellaan ennakoivan myös myöhempien ihmissuhteiden laatua elämässä (Bowlby 1988). Kiintymyssuhteiden ymmärtäminen voi auttaa sosiaalityöntekijöitä ymmärtämään hankaluuksia lasten ja vanhempien välisissä suhteissa (Brigid ym. 15. 2004). Myös muuta ymmärrystä lapsen kasvusta ja kehityksestä ja esimerkiksi siitä, kuinka aikuisten pulmat vaikuttavat lapsen kasvuun ja kehitykseen, katsottiin aineiston mukaan vaadittavan työssä.

”Lapsilla oli usein erilaisia traumoja, joista aiheutui psyykkistä oireilua ja käytöshäiriöitä. Näiden juurisyiden ymmärtäminen ja oikean hoidon saaminen ovat hyvin tärkeitä lapsen tulevaisuuden kannalta” (Sosiaalityöntekijä 5)

Tärkeäksi nousi myös lasten taustojen tunteminen ja ymmärtäminen. Huostaanottoon johtaneet syyt on tärkeää huomioida, jotta lapsi pystyy kuntoutumaan sijaishuollossa. Lapsen tilanteeseen perehtymisen ja tiedonmuodostuksen ei tulisi rakentua ainoastaan teorianäytämisen tai lapsen läheisverkoston näkemyksiin, vaan on merkittävää, että vastuusosiaalityöntekijä pitää lapseen yhteyttä ja tapaa häntä riittävässä määrin sekä pitää yhteyttä suoraan lapseen. Myös Lastensuojelulain 53§ mukaisesti sijaishuollon sosiaalityöntekijän on järjestettävä lapselle riittävästi mahdollisuuksia tavata työntekijäänsä muiden läsnä olematta. Jokainen sijoitettu lapsi on tunnettava ja nähtävä omien verkostojensa keskellä, omassa tilanteessaan ja työ vaatii sosiaalityöntekijältä erityistä ammattitaitoa, käytännön viisautta ja jaksamista (Eronen 2013, 82).

”Kyky eritellä lapsen tilanteeseen vaikuttavia asioita, sekä liittyen alkuperäisiin huostaanottoon johtaneisiin syihin (ja niiden taustatekijöihin) että sijoituksen aikana ilmaantuville uusille syille ja tekijöille” (Sosiaalityöntekijä 1)

Lapsen oikeuksien turvaaminen sijaishuollossa on koettu haastavaksi erityisesti siitä syystä, että sijaishuoltopaikoissa on paljon hyvin haasteellisesti käyttäytyviä lapsia. Aikuisilla kuitenkin täytyy olla kyky nähdä sijaishuollossa elävän lapsen asiattomankin käytöksen taakse, sillä se on usein lapsuusaikaisten ja omassa kodissa elettyjen olosuhteiden seurauksia. Näissä tilanteissa olisi usein palattava ongelman juurelle, joka ei useinkaan ole lapsi itse. (Saastamoinen 2016, 164–165.)

Sijoitettu lapsi on yleensä altistunut useille traumoille, separaatiolle ja haavoittaville kokemuksille ja lapset voivat ilmentää traumojaan monin tavoin. Aineiston mukaan yhdeksi polttavimmista kysymyksistä nousee se, miten lapsen yksilölliset vahvuudet voitaisiin valjastaa myönteiseen kehitykseen ja kielteinen kehitys katkaista. Vaikeiden kokemusten negatiivisten vaikutusten lieventämiseksi lapsi tarvitsee erityistä tukea. Lapset ovat usein haluttomia puhumaan kokemuksistaan, koska aikuinen ei ole ollut luottamuksen arvoinen. Lapsen kanssa työskentely edellyttää hänen osallisuutensa mahdollistavia menetelmiä ja tukimuotoja ja tarve näiden kehittämiseksi on Suomessa suuri. (Välivaara 2004, 13–20.) Aineiston mukaan lapsen kuntoutuminen ja eheytyminen sijaishuollossa koettiin huostaanoton tavoitteeksi ja tärkeänä asiantuntijuuden paikkana oli arvioida, miten kunkin lapsen kohdalla tavoitteeseen päästäisiin. Sijaishuollossa olevilla lapsilla on kirittävää erilaisten positiivisten asioiden kokemisessa, joista he ovat voineet jäädä syystä tai toisesta paitsi (Saastamoinen 2016, 165).

Huostaanotto on lastensuojelulain 47 § mukaan voimassa toistaiseksi. Lapsen kokonais-tilanteen hahmottamiseen liitettiin myös jatkuva arviointi perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuuksista. Perheen jälleenyhdistämistä tulee aina arvioida lapsen edun näkökulmasta, mutta on myös nähty, ettei perheen jälleenyhdistämiseksi tehdä aktiivisesti töitä (Heinonen 2006, 257). Työntekijän riittävä ymmärrys siitä, millä edellytyksin lapsen kotiutumista voidaan miettiä, nähtiin aineistossa keskeisenä. Lastensuojelulain mukaan sosiaalityöntekijän tulee arvioida huostassapidon jatkamisen edellytyksiä aina asiakassuunnitelmaa tarkastaessa, lapsen tai huoltajan sitä hakiessa tai huostassapidon osoittautuessa muuten tarpeettomaksi (LSL 47 §).

Lapsen kokonaistilanteen hahmottamiseen liittyy myös se, että aineistossa pidettiin tärkeänä sitä, että lapselle pystytään järjestämään hänen tarpeidensa mukaiset palvelut. Aineistossa kerrottiin sijoitetuilla lapsilla olevan peruspalveluiden tarpeen lisäksi usein erityistarpeita, joten todellisena asiantuntijuuden paikkana oli löytää tai hankkia näitä tarpeita vastaavat palvelut joko asuinpaikkakunnalta tai sen lähistöltä. Kun lapsi on huostassa, sosiaalihuollosta vastaava toimielin voi päättää huostaanoton tarkoituksen toteutumiseksi lapsen ja hoidon ja huolenpidon lisäksi tämän terveydenhuollon ja opetuksen toteuttamisesta (LSL 45§). Aineiston perusteella sosiaalityöntekijät tunnistivat tämän oikeuden. Usein sijoitetulla lapsella on useampia kuin yhdenlaisia erityistarpeita ja hän tarvitsee monia erilaisia tukimuotoja selviytyäkseen eikä kaikkia erityistarpeita voida tietää vielä huostaanottovaiheessa. Erityistarpeet liittyvät esimerkiksi koulukäyntiin, mielenterveyteen, terveyteen, kommunikaatioon ja arjen sujumiseen. (Eronen 2013, 61.) Sosiaalihuollosta vastuussa olevan toimielimen tulee palveluiden järjestämiseksi toimia yhteistyössä myös muiden kuntien, muiden viranomaisten sekä muiden palveluita järjestävien yhteisöjen kanssa (LSL 11 §).

4.3 Asiakkaan kohtaaminen ja asiakassuhde

Tärkeäksi sijaishuollon sosiaalityössä aineiston mukaan nousivat vuorovaikutustaidot ja niiden käyttäminen. Vuorovaikutusosaaminen käsittää kaikki suhteiden luomisen ja kommunikoinnin taidot (Mönkkönen ym. 2019, 50). Aineiston perusteella asiakas tulisi kohdata empaattisesti, mutta myös asiantuntevasti niin, että asiakas voi luottaa työntekijän osaamiseen. Lisäksi sosiaalityöntekijällä tulisi aineiston perusteella olla hyvä tilanetaju ja kyky kuunnella ja ottaa huomioon. Ammatillisen auttamistyön perustana on asiakkaan kohtaaminen sekä hyvä suhde, joka pohjautuu hyväksymiseen, luottamukseen ja välittämiseen (Hänninen & Poikela 2006, 159). Toimiva asiakas-sosiaalityöntekijäsuhde ei kuitenkaan synny itsestään, vaan sen luominen on yksi osa työprosessia. Kun keskustellaan ihmisten henkilökohtaisista asioista, kuten vanhemmuudesta, perheestä ja elämisen tavoista, joudutaan liikkumaan herkällä maaperällä. (Laitinen ym. 2007, 80; Niskala 2008, 75).

”Olen alkanut arvostaa yhä enemmän asiakkaiden omia kokemuksia ja kannustan heitä omaan toimijuuteen. Koen muuttavani tarvittaessa omaa toimintaani asiakaspalautteen perusteella.” (Sosiaalityöntekijä 2)

Lastensuojelulaki velvoittaa selvittämään ja kuulemaan lapsen mielipiteen häntä koskevissa asioissa (LSL 5§). Lapsen osallisuutta korostaa myös YK:n lasten oikeuksien sopimus. Lasten on myös todettu sitoutuvan paremmin tehtyihin päätöksiin, mikäli heillä on tunne siitä, että he pystyvät vaikuttamaan omaan elämäänsä (Laakso 2019, 64). Yksi asiantuntijuuden paikka sijaishuollossa on siis myös saada sijoitetuille lapsille aito kokemus siitä, että itse pystyvät vaikuttamaan omiin asioihinsa.

Kuten aikaisemmin mainittiin, voidaan olettaa, että kaikki lastensuojelun asiakaslapsekset ovat kohdanneet menetyksiä jollain tavalla: erottamisen, hylkäämisen, epäonnistuneiden odotusten kautta. Suuri osa lasten haastavasta käytöksestä ovat seurausta näistä menetyksistä. (Brigid ym. 2008, 288.) Asiakkaan ammatillisen kohtaamisen taitoja lastensuojelutyössä voidaan kehittää ja syventää. Sosiaalityöntekijälle asiakkaiden kohtaaminen on ammatillista työskentelyä ja sosiaalityöntekijöiden pyrkimyksenä on rakentaa kohtaavaa kontaktia asiakkaaseen. Tämä vaatii ymmärtävää läsnäoloa, tiedollista osaamista ja tunteiden hyväksymistä. Kun asiakassuhteet syntyvät lastensuojelun toimintaympäristössä, yleensä ei ole kyse avun hakemisesta asiakkaiden omista lähtökohdista, vaan usein asiakkuudet ovat käynnistyneet jonkin ulkopuolisen tahon huolesta. Tämä määrittää asiakassuhteita jo alusta saakka. (Laitinen ym. 133; Niskala 2008, 98; Pesäpuu 2018).

Aineistossa mainittiin myös se, että huostaanotetut lapset ovat useimmiten joutuneet aikaisemmin olemaan tavalla tai toisella oman onnensa nojassa ja turvallinen aikuinen on puuttunut. Tämän takia he ovat voineet tottua käyttämään valtaa suhteessa aikuisiin. Lapsen käytöksen ja sen taustojen ymmärtäminen edellyttää hyvää yhteistyösuhdetta.

”Ihmissuhdetyön osaaminen alkaa olla mielestäni yhä keskeisempää. Kun tällaiset taidot ovat hallussa, työskentely on paljon helpompaa ja ristiriidat asiakasprosesseissa ovat vähäisempiä.” (Sosiaalityöntekijä 2)

Sosiaalityön asiantuntijuuden ydintä on laaja-alainen arvo-osaaminen, jota asiakkaan arvokas kohtaaminen vaatii. Lisäksi empatia on yksi sosiaalityöntekijän ammatillinen taito ja empaattisuuden on todettu parantavan sosiaalityöntekijöiden tehokkuutta ja estävän työuupumusta. Lisäksi empatiaa kokeneiden asiakkaiden kanssa on saavutettu parem-

pia tuloksia. Empatiaa kannattaisi tietoisesti käyttää myötätunnon työkaluna, sillä se lisää niin työntekijöiden kuin asiakkaidenkin hyvinvointia. (Hänninen & Poikela 2006, 162–163; Kempainen & Laitila 2010, 138.)

”Se, että sosiaalityöntekijä kuulee ja ymmärtää lasta, ei tarkoita, että sosiaalityöntekijä tekee aina niin kuin lapsi toivoo ja tahtoo” (sosiaalityöntekijä 3)

Lapsen ja sosiaalityöntekijän tavoiteltava suhde koettiin aineistossa eri tavoin. Yleisesti nähtiin, että tapaamisia, yhteydenpitoa ja lapsen tutustumista tulisi olla riittävästi. Aineistossa nähtiin sosiaalityöntekijä niin etäämmällä olevana sijaishuollon mahdollistajana, kuin lapsen rinnalla kulkijana. Ihannetilanteessa sosiaalityöntekijä on sijoitetun turva ja tuki, etenkin uuteen kotiin siirryttäessä, oli se sitten perhekoti, laitos tai sijaisperhe. Lapset ja nuoret sijaishuollossa ovat kokeneet, että erityisen tärkeää on kysyä sijoiteltuilta lapsista itseltään, miten he voivat. Usein lapsen tai nuoren kuulumisia kertovat sosiaalityöntekijälle usein joku muu, kuin nuori itse. On lapsen ja nuoren hyvinvoinnin kannalta tärkeää, että heillä olisi sijaishuoltopaikan ulkopuolella joku luotettava aikuinen. Luottamuksellisuus korostuu erityisesti siinä, jos lasta on kohdeltu epäoikeudenmukaisesti ja hänen täytyisi pystyä kertomaan epäkohtia eteenpäin. (Laakso 2019, 12, 67; Vario ym. 2018, 31.)

”Tärkeää on, että työntekijä saisi luotua luottamuksellisen suhteen lapseen ja olisi aidosti lapsen rinnalla kulkija. Monen lapsen kohdalla vastuutyöntekijä voi olla ainoa aikuinen, joka voi kulkea lapsen rinnalla.” (Sosiaalityöntekijä 5)

”Huostaanoton ja sijaishuollon tarkoitus ei ole kasvattaa lapsista lastensuojelun ja sosiaalihuollon asiakkaita ja auttaa heitä kiintymään sosiaalityöntekijöihin. Virallista valtaa käyttävän sosiaalityöntekijän on sen sijaan järjestettävä lapselle mahdollisimman rakastavat ja turvaa antavat, moraalisesti oikein ja perustellusti toimivat kasvattajat, joihin lapsi uskaltaa kiintyä ja joiden kanssa hän uskaltaa käydä läpi traumojaan, kipeitä asioitaan ja kasvukriisejään. Tämän vuoksi sosiaalityö on tietyllä tavalla ”näkymätöntä.”” (Sosiaalityöntekijä 3)

Julkishallinnon viranomaistoiminnassa asiakassuhteen rakentaminen voi jäädä palveluiden välittämisen varjoon. Hyvä asiakassuhde kuitenkin toimii muutostyön tukena ja on työväline muutoksen aikaansaattamisessa. Luottamuksen rakentuminen on hyvän vuorovaikutuksen keskeinen edellytys. Ilman molemminpuolista kunnioitusta luottamuksellista suhdetta ei synny ja suhteen luominen on herkkää työtä. Osa sosiaalityöntekijän ammattitaitoa on luottamuksellisen suhteen rakentaminen. Hyväksi ammattitaidoksi voidaan katsoa myös valmiudet useanlaiseen keskustelutyyliin ja sen reflektointiin, millaiset tyylit keskusteluissa kussakin kohtaamisessa ja kohtaamisen eri vaiheessa saavat

aikaan eniten ammatillisesti mielekästä apua sitä tarvitseville. (Kananoja 2017, 185–186; Laitinen & Väyrynen 2011, 181–182; Suoninen 2000, 103.)

4.4 Yhteistyötaidot ja verkostotyö

Aineistossa nostettiin tärkeäksi osaksi asiantuntijuutta yhteistyössä toimiminen verkostojen ja muiden toimijoiden kanssa. Lastensuojelutyö on muuttunut entistä enemmän verkostoissa toimimiseksi ja asiakkaan ympärillä on usein laaja toimijajoukko (Heinonen & Sinko 2009, 94). Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan sijaishuollon työskentelyssä paljon aikaa vei muiden tahojen kanssa työskentely, esimerkkeinä biologiset vanhemmat ja muut läheiset, hoitotahot ja koulut.

”Sijaishuollon sosiaalityössä on myös paljon muita toimijoita kuten lasten koulut, hoitotahot, biologiset vanhemmat ja muut läheiset. Heidän kanssaan työskentely vie aikaa ja kuitenkin asiakasmääränä asiakas on yksi lapsi, huomioimatta työskentelyn vaativuutta.” (Sosiaalityöntekijä 2)

Onnistunut lastensuojeluprosessi edellyttää toimivaa erityisesti yhteistyötä lapsen ja perheen kanssa. Sijoitettujen lasten vanhemmat ovat kokeneet tarvitsevansa enemmän tukea vanhemmuuteen ja sosiaalityöntekijöiden on toivottu kuuntelevan ja tukevan vanhempia ja auttavan heitä vanhemmuuden puutteiden korjaamisessa. Vanhemmat ovat myös nostaneet tärkeäksi heidän mielipiteidensä kuulemisen ja kunnioittamisen sekä avoimen ja rehellisen kommunikaation lastensuojeluprosessista ja siitä, mitä siinä tulee tapahtumaan. (Gauffin 2012, 66; Nyrhinen 2016, 88; Sreiber ym. 2013, 713.)

”Katson, että yhteistyö lapsen syntymävanhempien kanssa on hyvin tärkeää lapsen kannalta.” (Sosiaalityöntekijä 4.)

Aineiston perusteella keskeistä asiantuntijuudessa on se, että yhteistyö lasten syntymävanhempien kanssa onnistuu ja että tarvittaessa pystytään tukemaan myös vanhempien kuntoutumista. Vanhempien sitouttamisen kaikenlaisiin lastensuojelupalveluihin on todettu olevan haastavaa, koska aiheet ovat herkkiä ja vanhemmat usein pelkäävät lastensuojelullisia toimenpiteitä. Vanhemmilla on usein myös stereotyyppisiä, negatiivisia

kuvia työntekijöistä ja siitä, mitä tulevaisuudessa tulee tapahtumaan. (Screiber ym. 2013, 707.)

”Sijaishuollon sosiaalityöntekijän työhön kuuluu paljon verkostojen kanssa työskentelyä. Myös lasten vanhempien kanssa työskentely nousee suureen rooliin.” (Sosiaalityöntekijä 5)

Vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön lisäksi sijaishuollon sosiaalityöntekijän aineiston perusteella tulee kyetä toimimaan osana prosesseja ja verkostoja, mutta pystyä myös organisoimaan niitä. Työskenteleminen moniammatillisessa toimintaympäristössä on kasvava haaste ja se edellyttää perinteisten organisatoristen rajojen ylittämistä ja asiantuntijaidentiteetin rakentamista uudelleen (Karvinen-Niinikoski ym. 2007, 13).

Aineisto osoitti, että yksi asiantuntijuuden osa-alue oli se, että tarvittavia asiantuntijapalveluita osattiin hankkia lapselle myös muualta, sosiaalityön ulkopuolelta. Lapset, jotka ovat lastensuojelun asiakkuudessa tarvitsevat usein monenlaista apua ja tukea (Alhanen 2014, 53). Lapsen ongelmien ymmärtämisen kautta oikeiden palveluiden pariin ohjaaminen ja yhteistyö koettiin tärkeäksi. Lastensuojelulain 14 § säätää kunnan velvollisuudesta siitä, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä täytyy olla käytettävissään eri alojen asiantuntemusta.

Lastensuojelun toteuttaminen lapsen edun mukaisesti vaatii sosiaalityön ohella myös muiden ammattiryhmien asiantuntemusta, sillä tarve lastensuojelulle johtuu pääsääntöisesti useamman eri kasvuolosuhteen tai muun tekijän negatiivisesta yhteisvaikutuksesta. (Araneva 2016, 226.) Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän roolia verkostoyhteistyössä on korostettu valtakunnallisissa lastensuojelun laatusuosituksissa ja myös lainsäädännössä ja sen kehittämishankkeissa korostetaan sosiaalityöntekijän vastuuta johtaa ja koordinoita palvelukokonaisuuksia (Nyrhinen 2016, 92–92). Asiantuntijuuden hankkimiseen muualta liittyy myös siis ajatus siitä, että tunnistetaan oman asiantuntijuuden rajat ja ne kohdat, jolloin tarvitaan jonkin eri alan ammattilaisen osaamista oman asiantuntijuuden rinnalle.

Yhdeksi asiantuntijuuden osa-alueeksi verkostotyössä nousi aineiston mukaan sijaishuoltopaikan ohjaus, neuvonta ja valvonta. Lastensuojelulain 52 § ja 77§ mukaiset yhteistyö- ja valvontatehtävät tunnustettiin. Kun lapsi sijoitetaan perheeseen, on sijaisperheen riittävä tukeminen osoittautunut merkittäväksi sijaishuoltoa suojaavaksi teki-

jäksi ja riittävällä panostuksella voidaan ehkäistä myös sijoitusten katkeamisia ja paikkojen vaihtumisia, vaikka aina riittävä resursointikaan ei takaa jatkuvuutta (Känkänen 2009, 243).

”Vastuusosiaalityöntekijän asiantuntijuus on sitä, että hän osaa valvoa sijaishuoltopaikan toimintaa yleisesti, mutta myös lapsen näkökulmasta.” (Sosiaalityöntekijä 4)

Aineistosta kävi ilmi, että asiantuntijuudessa tärkeää on kertynyt kokemus erilaisista sijaishuoltopaikaista. Suurin osa sijoitetuista lapsista tulee hoidetuksi ja kohdelluksi hyvin sijoituspaikoissaan (Eronen 2013, 30). Aineiston mukaan sijaishuoltopaikoilta täytyy myös uskaltaa vaatia laatua ja kyseenalaistaa heidän toimintaansa. Kun lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle, pitäisi sijoituksen tarjota lapsille erilaisia reittejä selviytymiseen ja tämän takia täytyy aina huolellisesti arvioida, miten sijaishuoltopaikassa pystytään vastaamaan huostaanoton tavoitteisiin (Heinonen & Sinko 2006, 257).

”Sosiaalityöntekijä ja esimerkiksi laitoksen omahoitaja tai perhekoti tai sijaisperhe muodostavat parhaimmillaan ns. työtiimin, jossa yhdessä ollaan aikuisia lapselle. Sosiaalityöntekijän tehtävä on rakentaa tämä yhteistyösuhde kasvattajiin ja yhdessä heidän kanssaan miettiä, miten esimerkiksi väkivaltaiseen käytökseen puututaan tai miten rajoja lapselle/nuorelle pidetään.” (Sosiaalityöntekijä 3)

Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan heidän tuli olla taustatukena sijaishuoltopaikalle ja luottaa kasvattajiin ja muodostaa heidän kanssaan toimiva yhteistyösuhde. Sosiaalityöntekijän tulee kyetä myös ilmaisemaan kasvattajille käsityksiään siitä, miten erilaisissa tilanteissa olisi järkevää toimia ja tukea heidän asettamiaan järkeviä rajoja niin, että ne pystytään myös perustelemaan lapselle. Sijaishuoltopaikkoja tulee neuvoa ja tukea kasvatukseen liittyvissä asioissa. Yhteistyötä sijaishuoltopaikan kanssa määrittää lastensuojelulain 52§, jonka mukaan sosiaalityöntekijän tulee toimia yhteistyössä sijaishuollon aikana sekä sijaishuoltopaikan, että lapsen vanhemman kanssa.

”Sosiaalityöntekijän pitää olla sijaishuollon kasvattajien taustatukena niin, että lapsi ei voi saada sosiaalityöntekijälle soittamalla tahtoaan läpi asiassa, jonka kasvattajat ovat järkevästi linjanneet.” (Sosiaalityöntekijä 3)

Sijaishuollon ohjaus- ja valvontatoimintaa on organisoitu alueittain eri tavoin ja se vaihtelee intensiteetiltään ja laadultaan. Joissain kunnissa valvontaa suorittavat yksittäiset työntekijät ja joissain kunnissa sitä suoritetaan keskitetysti. (Hoikkala ym. 2017, 13.) Valvonnan kehittäminen koettiin myös aineistossa tärkeänä.

4.5 Juridinen osaaminen

”Työntekijällä on suuri vastuu asiakkaistaan ja työntekijällä tulee olla riittävä ymmärrys sijaishuollon juridiikasta.” (Sosiaalityöntekijä 5)

Aineiston perusteella on perusedellytys, että lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä pystyy soveltamaan voimassa olevia lakeja ja hänellä tulee olla riittävä osaaminen sijaishuollon juridiikan lisäksi tuntemusta myös muusta sääntelystä. Keskeisenä nähtiin myös lakiprosessin osaaminen ja siitä kertominen asiakkaalle. Asiantuntijuuden koettiin rakentuvan lastensuojelulain tuntemisen lisäksi myös esimerkiksi huolto- ja tapaamislain, asiakaslain, adoptiolain, sosiaalihuoltolain ja perhehuoltolain tuntemuksesta. Myös Sosnetin työvaliokunta (2019) määrittäsi asiantuntijuuden yhdeksi osa-alueeksi juridisen osaamisen, samoin kuin Anita Sipilän (2011) tutkimuksen mukaan sosiaalityön asiantuntijuuteen liittyy se, että sosiaalityöntekijöillä on oikeudellista asiantuntijatietoa.

”Kavahdan jotenkin näkemystä, jonka mukaan juridisoituminen olisi jotain sosiaalityötä uhkaavaa. Sijaishuollon sosiaalityöntekijä on monessa suhteessa kuin juristi, vähintään lapsen asianajaja ja tämän oikeuksien ja etujen vaalija.” (Sosiaalityöntekijä 1)

”Voisin vielä eritellä, että olennaisia ovat oikeusteooriat -normistojen ohella, joita ei automaattisesti sosiaalityöntekijäopiskelijoille opeteta. Itse olen opiskellut oikeustieteitä, ja yhteiskuntatieteiden lähitieteenä siellä on paljon ammennettavaa sosiaalityöntekijöille.” (Sosiaalityöntekijä 1)

Lisäksi lapsen oikeuksista ja niiden toteutumista huolehtiminen nähtiin tärkeänä. Sen lisäksi, että lapsen oikeuksien toteutumista tulee huolehtia, tulee myös lapsen itsensä tietää hänelle kuuluvista oikeuksista. Lakiprosessin osaamisen lisäksi on keskeistä, että siitä osaa kertoa asiakkaalle ymmärrettävästi. Lapsille lastensuojelussa käytettävä kieli voi olla vierasta, sillä se on usein viranomaiskieltä käsitteineen ja ilmaisuineen (Reinikainen 2009, 101). Lasten oikeuksien sopimukseen perehtyminen nähtiin aineistossa keskeisenä.

”Tehtäviin kuuluu myös huolehtia, että lapsen oikeudet sijaishuollossa toteutuvat, kuten myös, että lapsi tietää niistä.” (Sosiaalityöntekijä 4)

Lapsen iästä huolimatta lapsella on oltava aina oikeus saada tietoa esimerkiksi siitä, minkälaisia oikeuksia tai velvollisuuksia viranomaisella on, miten lapsi pystyy esittämään asiasta omia näkemyksiään ja erityisesti, mitä oikeuksia lapsella itsellään asiassa on

(Saastamoinen 2016, 148). Lapsen mielipiteiden ja toivomusten huomioinnista säädetään lastensuojelulain 5§:ssä ja sen mukaisesti lapsen mielipiteet ja toivomuksiin on aina kiinnitettävä huomiota hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.

Lapsen oikeuksiin liittyen aineistossa mainittiin myös tärkeys sosiaaliasiamiehen palveluista tiedottamisesta tarpeen niin vaatiessa. Hallintolaki määrittää myös viranomaisen velvollisuudesta antaa asiakkaalle hallintoasian hoitamiseen tai tarvittaessa ohjata hänet toimivaltaisen viranomaiseen (Hallintolaki 8 §). Kannanotto lakimuutoksiin, kuin myös rakenteisiin ja yhteiskunnan epäkohtiin, nähtiin aineistossa tärkeänä. Aineiston perusteella sosiaalityöntekijöillä tulisi lisäksi olla mahdollisuus rakenteelliseen työhön ja vaikuttamiseen.

Aineistossa kuitenkin mainittiin, että koska huostaanoton tavoitteena on saada lapsi tai nuori mukaan mahdollisimman normaaliin elämään ja mahdollisimman aidon alun toteuttaa omaa elämäänsä, vaatii asiantuntijuus paljon muutakin kuin juridiikan ymmärtämistä.

4.6 Kyky ja rohkeus linjata ja tehdä päätöksiä

Sijaishuollon sosiaalityön asiantuntijuuteen katsottiin kuuluvan merkittävänä tekijänä päätöksentekokyky. Lisäksi päätökset tulee pystyä perustelemaan ja ottamaan vastaan muiden arvostelut ja negatiiviset tunteet päätöksiin ja linjauksiin liittyen. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tekee lasta koskevia päätöksiä ja vastaa ja päätösten lapsen edun mukaisuudesta sekä myös päätösten ja niiden menettelyn laillisuudesta. (Araneva 2016, 243). Aineistossa kuvailtiin asiantuntijuuteen liittyvän nopeaa päätöksenteko- ja valmistelukykä. Lastensuojelullisten interventioiden ja niihin liittyvän päätöksenteon on kuvattu olevan vaikeimpia ja herkimpiä päätöksiä, mitä ammattilaiset hyvinvointialtiossa voivat tehdä (Skivenes 2017, 233).

”Eli vaikka nyt tulee haukkuja ja lunta tupaan niin, että tukka lähtee ja hiukset harmaantuvat, niin pitkässä juoksussa tietystä tilanteesta sosiaalityöntekijän tekemä päätös ja valinta on se, joka koituu lapsen ja nuoren tulevaisuuden hyväksi.” (Sosiaalityöntekijä 3)

Päätöksenteko lastensuojelussa voi olla emotionaalisesti haastavaa, koska asiantuntijana tietää, että pystyy tarjoamaan vain sellaisia ratkaisuja, jotka ovat joltain osin epätäydellisiä ja puutteellisia. Sensitiivinen päätöksenteko on haastavaa, sillä päätöksiin tarjottu tieto on elämän kipupisteitä avaavaa ja koskettavaa. Päätöksenteon voi tehdä vaikeaksi myös se, että tavoitteena olisi työskennellä yhteistyössä vanhempien kanssa ja myös lapsen osallisuus täytyy ottaa huomioon ja yhteisymmärrys kaikkien välillä voi olla hankalaa saavuttaa. Lastensuojelutyön perusolemukseen kuuluu jännite lapsen ja perheen välillä ja suojelutehtävä ja perheen tukeminen eivät aina käy yksiin vaan ristiriitailanteita ja näkemuseroja syntyy. Lapsen edun toteuttaminen on lastensuojelun päätehtävä, mutta samalla myös yksi vaikeimmista tehtävistä. (Kananaja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 174; Laitinen & Väyrynen 2011, 174; Munro 2008, 101–102.)

”Sosiaalityöntekijän täytyy pystyä asettamaan tiukkoja rajoja ja kestämään itseensä kohdistuvat negatiiviset tunteet. Täytyy olla älykkyyttä ja pelisilmää pärjätä kaoottisissa ihmissuhteiden viidakossa koko ajan päämäärä ja tavoite kirkkaana mielessä.” (Sosiaalityöntekijä 3)

Usein sosiaalityöntekijä joutuu päätöksenteossa tilanteeseen, jossa hän joutuu valitsemaan pienimmästä pahasta, sillä joku osapuolista voi kokea tulevansa ohitetuksi joka tapauksessa. Konfliktitilanteet ovat työläitä ja sosiaalityöntekijät joutuvat ottamaan vastaan eri osapuolten reaktiot, mikä on kokemuksena eettisesti haastava. Mahdollisten interventioiden seurauksia voidaan perustella ja avata vuorovaikutuksessa. Huostaanotettu lapsikin saattaa ymmärtää sosiaalityön interventioiden tavoitteet ja syyt. (Laitinen & Väyrynen 2011, 176–177; Laitinen & Kemppainen 2011, 156–157.)

Haasteellisuus piilee siinä, että ei ole olemassa yksiselitteistä oikean ja väärän toimimisen tapaa. Päätöksenteossa ei myöskään aina päädytä oikeaan ratkaisuun. Sosiaalityöntekijä ei etukäteen voi tietää, onko ratkaisu paras mahdollinen vaan ratkaisun hyödyllisyys tai haitallisuus voi paljastua vasta pidemmän ajan kuluttua. (Laitinen & Väyrynen 2011, 178; Laitinen & Kemppainen 2010, 165).

”Asiantuntijuutta on myös luottaminen omaan oikeudentajuun ja vaistoon. Rohkeus linjata, ja epäonnistumisen jälkeen linjata uudestaan.” (Sosiaalityöntekijä 1)

Vetäytyminen virheiden välttämisen nojalla on usein epäeettisempää kuin asioihin tarttuminen. (Väyrynen & Laitinen 2011, 178). Virheitä voidaan kuitenkin pyrkiä vähentämään kehittämällä käytännön viisautta. Se vaatii kokemusta, tilanteiden reflektointia ja

palautetta siitä, mihin tapaus kehittyi tulevaisuudessa. Lisäksi tulee kehittää ryhmätyöskentelyä ja kriittistä ajattelua sekä vertailla vastakkaisia näkemyksiä, jotta tiedettäisiin, mikä näkökulma on kussakin tilanteessa oikea. (Munro 2008, 151-152.)

”Kyky vääntää rautalangasta. Esim. kun asiakas tai yhteistyökumppani ei ymmärrä tai käsitä, miksi mitään on tehtävä tai vaikka miksi jokin rajoituspäätös on tarpeen, on osattava selittää syyt” (Sosiaalityöntekijä 3)

Asioiden perustelu asiakkaan asiantuntijuutta kunnioittaen on osa eettisesti kestävästä sosiaalityöstä. Erityisesti konfliktitilanteissa perustelutarve korostuu. Asian läpikäymiseen tarvitaan yhteistä keskustelua ja aikaa, jotta yhteistä ymmärrystä tapahtumien kuluksi on mahdollista rakentaa. (Laitinen & Väyrynen 2011, 176–179.)

4.7 Asiantuntijuutta heikentäviä ja vahvistavia tekijöitä

”Olen tuonut hyvin pitkään työyhteisöissäni esille sijaishuoltotyöskentelyn merkitystä. Minusta asiaan on resursoitu liian vähän eikä työskentelyn vaativuutta ymmärretä” (Sosiaalityöntekijä 2)

Sosiaalityöntekijät kokivat, että suuri asiantuntijuutta heikentävä tekijä sijaishuollossa on sijaishuollon liian vähäinen resursointi. Liian suurilla asiakasmäärillä työ on tulipalojen sammuttelua ja koettiin ongelmalliseksi, että sijaishuollon sosiaalityöntekijät vaihtuvat tiuhaan. Resurssipula on todellinen uhka lastensuojelutyössä ja riski siitä, että valitaan taloudellisesti edullisempia vaihtoehtoja tai lykätään parhaaksi katsottuja vaihtoehtoja lapsen edun kustannuksella, on olemassa. Sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärät ovat absurdin suuria ja valtava asiakasmäärä on yksi koko lastensuojelujärjestelmän suurimmista ongelmista. (Alhanen, 2014, 41; Nyrhinen 2016, 66–67.) Sosiaalityöntekijät kokivat, että asiakasmäärä on suuri, mutta todellisuudessa työtä on vielä enemmän, sillä muiden toimijoiden kanssa työskentely vie niin paljon aikaa.

Tuija Erosen ja Riitta Laakson tutkimuksessa sijaishuollon vaativista tilanteista (2017) todettiin, että sijaishuollon sosiaalityöntekijät eivät suuren asiakasmäärän takia ehdi kysellä sijaisvanhemman tai lapsen kuulumia muutoin kuin lain määrittämässä tilanteissa,

kuten asiakassuunnitelmanneuvotteluissa. Sosiaalityöntekijät jäävät lapsille usein etäiksi ja lapset eivät aina välttämättä tiedä, kuka heidän nimetty sosiaalityöntekijänsä on. On myös tilanteita, että lapsella ei väliaikaisesti ole nimettyä vastuusosiaalityöntekijää lainkaan. (Laakso 2019, 50; Eronen & Laakso 2017, 149.)

”Työn sisältö oli usein tulipalojen sammuttelua, jolloin työn laatu kärsii.” (Sosiaalityöntekijä 5)

Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten määrän valtava kasvu ei ole johtanut vastaavan työntekijämäärän kasvamiseen. Samaan aikaan veloitteet työn dokumentointiin ja asiakkaiden tapaamismääriin ovat lisääntyneet. Sosiaalityöntekijöiden työstä tekee haastavaa se, että työmäärä on suuri ja sosiaalityöntekijät ovat ylityöllistettyjä sekä vaihtuvuus tiimeissä on suurta. Suuri osa lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä tekee ylityötä ja on arvioitu, että suurimmat asiakasmäärät ovat usein juuri lapsen asioista vastaavilla sosiaalityöntekijöillä. Kun resurssit ovat pienet ja asiakasmäärät suuret, tärkeäksi kysymykseksi nousee myös se, miten asiakkaan arvokas kohtaaminen voidaan tällöin vahvistaa. Liialliset asiakasmäärät johtavat siihen, ettei yksittäisten asiakkaiden tilanteisiin ehditä paneutua eikä suunnitella huolellisesti, miten asiakkaan kanssa edetään. Myöskään yhteistyökumppaneiden, kuten opettajien, terapeuttien tai psykiatrien, käsityksiin lapsen tilanteesta ei ehditä käyttää riittävästi aikaa. Työntekijöiden vähäinen määrä aiheuttaa kiirettä lähes kaikissa lastensuojelun palveluissa. Asiakasmääriä ei ole säädelty tämänhetkessä lainsäädännössä. (Alhanen 2014, 41–42; Laitinen & Kemppainen 2010, 140; Bain 2009, 104–105; Forsman, 2010 69–70.) Lisäksi aineiston mukaan talouspainoiden koettiin vaikuttavan työntekijöiden toimintaan niin, että työntekijöillä saattoi olla paineita olla tekemättä tarvittavia päätöksiä.

”Asiantuntijuus vahvistuu myös sen myötä, että työskentelee samassa paikassa pitkään. Asiakkaat tulevat ja ovat tuttuja, sijaishuoltoapaikat ja muut lasten yhteistyöverkostot ja palvelut tulevat ja ovat tuttuja.” (Sosiaalityöntekijä 4)

Aineiston mukaan pitkäjänteisen työskentelyn samassa paikassa koettiin vahvistavan asiantuntijuutta. Sen lisäksi, että samassa paikassa työskentelyn katsottiin vahvistavan asiantuntijuutta, myös alan yleinen työkokemus koettiin tärkeäksi. Työntekijöiden vaihtuvuus taas nähtiin asiantuntijuutta heikentävänä. Työntekijöiden vaihtuessa asiakas joutuu selittämään tilanteensa aina uudelle työntekijälle. Asiakkaat ovat kokeneet yhteistyön toimivan paremmin sellaisilla paikkakunnilla, joissa työntekijät eivät vaihdu.

Henkilöstön vaihtuvuus on jo pitkään ollut nimenomaan lastensuojelun sosiaalityön ominaispiirre. (Alhanen 2014, 51; Pekkarinen 2011, 3.)

”Ongelmaiseksi koin, että lasten vastuutyöntekijät vaihtuivat tiuhaan. Uskon tämän kaaventaneen työntekijöiden asiantuntijuutta suhteessa asiakkaisiin, sillä asiakkaiden on vaikea luottaa jatkuvasti vaihtuviin työntekijöihin.” (Sosiaalityöntekijä 5)

Eryteisesti silloin, kun asiakkaalla on ollut sama työntekijä pitkään, yhteistyöhön saattaa kuulua paljon kiintymystä ja työntekijävaihdos voidaan kokea hylkäämiseksi. Lapsille ihmissuhteiden jatkuvuus on erityisen merkittävää ja sen vuoksi haitalliseksi nähdään prosessit, joissa lapsen ympärillä olevat ihmiset vaihtuvat toistuvasti. Työntekijöiden vaihtuvuus voi aiheuttaa myös luottamuspulaa: esimerkiksi sijaishuollossa olevilla nuorilla voi olla taustalla epäterveitä suhteita aikuisten kanssa ja sosiaalityöntekijän vaihdos voi jälleen sekoittaa suhteet välittäviin aikuisiin. Toisaalta työntekijävaihdokset nähtiin joskus myös ”toisena mahdollisuutena”, jolloin uuden työntekijän kanssa voidaan saavuttaa parempaa kommunikaatiota ja lisäksi uusi työntekijä voi olla avoimempi tai sitoutuneempi. Työntekijän vaihdos voi joskus olla myös positiivinen muutos. (Gauffin 2012, 61; Kananoja 2017, 188; Strolin-Goltzman 2010, 50–51.)

Asiantuntijuutta heikentävänä tekijänä aineistossa koettiin myös se, että yhteistyökumppaneiden käsitykset sijaishuollosta ja sosiaalityöstä olivat puutteellisia. Esimerkiksi terveydenhuolto saattoi vetäytyä tilanteista herkästi ja jättää asiat sosiaalihuollon hoidettavaksi, vaikka sosiaalityöntekijä tarvitsisi lääkärin tukea esimerkiksi itsetuhoisen nuoren kanssa. Muiden toimijoiden puutteelliset käsitykset sosiaalityöstä saattoivat hankaloittaa keskinäistä yhteistyötä. Muiden ammattilaisten työn puutteellinen tunteminen voi johtaa keskinäisten välien kiristymiseen ja väärinymmärryksiin (Alhanen 2014, 54).

”Lääkärillä voi olla ihmeellisiä käsityksiä ja ajatuksia sijaishuollon suhteen. He eivät välttämättä tajua edes lapsen perusoikeuksista mitään, esimerkiksi oikeudesta pitää yhteyttä vanhempiinsa, ja muutenkin voi olla hyvin ohuella pohjalla käsitykset lapsen sosiaalisen toimintaympäristön vaikutuksista häneen. Lisäksi on lääkäreitä, jotka luulevat sosiaalityön asiantuntijuuden olevan lomakkeen täyttämisen hallitsemista.” (Sosiaalityöntekijä 1)

Eri ammattialojen asiantuntijuusalueiden rajaaminen voi myös aiheuttaa jännitteitä ammattiryhmien välille, kun yhteistyötahojen erityisosaamista ei joko aidosti tunnisteta tai

se tietoisesti jätetään tunnistamatta. Tavat, joilla toisten ammattilaisten asiantuntijuuteen suhtaudutaan, vaikuttaa yhteistyön luonteeseen. Myös kunnollisten yhteistyökäytäntöjen puute vaikeuttaa moniammatillista yhteistyötä ja sen organisointia. Epäselvät työkuvat ja epämääräiset vastuunjaot hankaloittavat toimijoiden välistä yhteistyötä. Lisäksi eri alojen asiantuntijat hahmottavat omaa työtään alaansa liittyvien käsitteiden ja jäsenysten avulla ja se estää yhteisen, aidon keskustelun. Sosiaalihuolto puhuu omaa kieltään, terveydenhuolto omaansa ja terapiassa puhutaan omaansa. Tämä aiheuttaa ongelmia ammatillisessa yhteistyössä. (Alhanen 2014, 54–55, 67.)

Sosiaalityöntekijät kokivat myös, että hyvä perehdytys on tärkeä osa asiantuntijuutta. Sosiaalityöntekijät eivät aina olleet saaneet itse riittävää perehdytystä, sisäinen ohjeistus ei ollut riittävää tai toimintaohjeita ei ollut olemassa. Työntekijät joutuivat toimimaan itseohjautuvasti ja esimiehen tuki ja osaaminen koettiin vaihtelevaksi ja sitä jouduttiin itse hakemaan. Riittävä konsultaatiomahdollisuus nähtiin tärkeänä.

”Oikeastaan minkäänlaista sisäistä ohjeistusta sijaishuoltoon ei ole ollut missään työpaikassa, mikä voisi ohjata työntekijöiden työskentelyä ja että se olisi samanlaista kaikilla. Koen asiakkaiden olevan hyvin eriarvoisessa tilanteessa eri kuntien ja jopa saman kunnan välillä.” (Sosiaalityöntekijä 2)

Kunnalliset erot lastensuojelun resursseissa ja työntekijöiden osaamisessa ovat suuria. Suomessa ei ole käytössä valtakunnallisia laatukriteereitä, joita voitaisiin hyödyntää palveluiden hankkimisessa, tuottamisessa tai lapsen saaman palvelun vaikuttavuuden seurannassa. Toimiva lastensuojelu-selvitysryhmä on asettanut pitkän aikavälin tavoitteeksi lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kokoamisen järjestelmäksi, jolla olisi yhteinen viitekehys ja tietopohja. Tämä kuitenkin edellyttää kuntien toimintamallien kehittämistä sekä tietopohjan, tutkimuksen, valvonnan, ohjauksen ja kehittämisen vahvistamista ja resurssien lisäämistä. Lisäksi sosiaalityöntekijöiden työn tekemisen tavoissa on eroja myös saman kunnan ja organisaation sisällä johtuen esimerkiksi työkokemuksen pituudesta, koulutuksesta, elämän arvoista ja sosiaalityöntekijän tiedoista ja taidoista. Sosiaalityöntekijöillä on käytettävissään vaihtoehtoisia teorioita, jotka ohjaavat heidän työtään. Eri teorioiden määrän lisäksi kysymys on, kuinka teorioita käytetään työssä. (Hämeen- Anttila 2017, 226–227; Hoikkala ym. 2017, 15; Munro 2002, 9; Niskala 2008, 63.)

Asiantuntijuutta vahvistavina tekijöinä aineistossa koettiin erilaiset lisäkoulutukset. Tällaisina asiantuntijuutta vahvistavina lisäkoulutuksina mainittiin esimerkiksi lakikoulutukset sekä koulutukset lastensuojelutyöntekijän vastuista, oikeuksista ja velvollisuuksista.

Ammattikirjallisuuden, artikkelien, lehtien ja tiedotuksen seuraamisen koettiin myös vahvistavan asiantuntijuutta. Ruotsissa sosiaalhallitus tukee systemaattisesti näyttöön perustuvien käytäntöjen käyttöönottoa ja tarjoaa koulutuksia ja opetusmateriaaleja sosiaalityöntekijöille (Arola ym. 2017). Aineiston perusteella taas asiantuntijuuden vahvistamiseen liitettiin se, että lisäosaamisen hankkiminen usein tapahtui itse, esimerkiksi seuraamalla aktiivisesti alan eri ammatillisia toimijoita, kuten järjestöjä tai hankkimalla itselleen konsultaatiota ja esimiehen tukea, jos sellaista ei työn puolesta ole rakenteissa.

”Tärkeää on työkokemuksen tuoman osaamisen lisäksi erilaiset ja eripituiset koulutukset. Mitä enemmän tietää, sitä enemmän tietää, että on asioita, joita ei tiedä.” (Sosiaalityöntekijä 4)

Työyhteisöjen ja tiimien lisäksi avainasemassa sosiaalityöntekijöiden työhön asennoitumisessa ja toimintakäytännöissä ovat johtavat sosiaalityöntekijät sekä muut lähiesimiehet ja heidän perehdytystehtävänsä. Johtajien tulisi lastensuojelussa myös huolehtia siitä, että työntekijöitä tuetaan siinä, että he saavat tietoonsa viimeisimmän alaan liittyvän tutkimustiedon. Johtajien tulisi myös edesauttaa sitä, että sosiaalityöntekijöitä rohkaistaan tuomaan näkyväksi työkäytäntöjään muille työntekijöille. (Buckley & Carr ym. 2010, 109; Heinonen & Sinko 2009, 97.)

”Itselleni on ammatillisesti ollut hyötyä työtä tukevasta lastensuojelun tiimistä, jossa on ollut myös kokeneita työntekijöitä. Sijaishuolto on nostettu tärkeään asemaan, paikoista on käyty keskustelua ja myös lapsen asemasta sijaishuollossa. Olemme jakaneet asiaan liittyvää tietoa ja työvälineitä. Hyvin toimiva työparityö tukee myös asiantuntijuutta.” (Sosiaalityöntekijä 2)

Lisäksi moniammatillisten tiimit ja konsultaatiomahdollisuudet nähtiin tärkeäksi. Asiantuntijuus määrittyi myös sillä, että lisäosaamista osataan tarvittaessa hakea muualta. Sijoitetuilla lapsilla on olemassa erilaisia erityistarpeita ja mikäli sosiaalityöntekijällä itsellään ei ole niistä riittävästi tietämystä, tulee sitä hankkia esimerkiksi neurologian tai psykiatrian ammattilaisilta. Asiantuntijuuden hankkiminen muilta asiantuntijoilta saattaa kuitenkin lastensuojelussa aiheuttaa sekavia tunteita, sillä se saattaa muistuttaa myös oman asiantuntijuuden rajallisuudesta (Dickens ym. 2017).

Aineistossa katsottiin opiskeluaikana asiantuntijuuden olleen vasta ”nappuasteella” ja vasta käytännön soveltamisen kautta asiat iskostuivat päähän. Lisäksi työtä nähtiin tehtävän heikolla teoria- ja käytännönsaamisella. Työpaikat vaativat vähän käytännön osaamista ja suoraan harjoittelusta saatettiin siirtyä lapsen asioista vastaavaksi sosiaali-

työntekijäksi ja omalle vastuulle jäi, kuinka paljon uusi työntekijä kysyy neuvoja. Peruskoulutuksen haasteena sosiaalityössä onkin ollut se, että kaikkea sosiaalityötä opetetaan samassa viitekehyksessä ja näin ollen lastensuojelun erikoispiirteiden analysoinnille opinnoissa ei ole tilaa riittävästi. Sosiaalityöntekijät eivät saa juurikaan koulutusta lapsen kohtaamiseen, kuulemiseen, lapsen mielipiteen selvittämiseen tai lapsen edun harkintaan. Lapsen oikeuksien komitea on antamissaan huomautuksissa kehottanut Suomea huolehtimaan siitä, että kaikki, jotka työskentelevät lasten kanssa, koulutetaan riittävästi soveltamaan lapsen oikeuksien sopimusta. (Hakalehto 2016, 55; Heinonen & Sinko 2009, 96.)

”Kokemukseni mukaan, minulla on nyt n. 30 vuoden kokemus sosiaalityöstä ja sosiaalityön asiakastyöstä, sijaishuollon sosiaalityö on kaikkein vaativin sosiaalityön alue” (Sosiaalityöntekijä 3)

5 Johtopäätökset ja pohdinta

Lastensuojelun sijaishuollosta on kyse, kun lapsen kehityksen ja kasvun turvaamiseksi on päädytty lastensuojelun viimesijaisimpaan toimenpiteeseen (Eronen & Laakso 2017). Tutkimuskysymyksenäni oli, kuinka asiantuntijuus rakentuu lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden kokemana ja kuinka asiantuntijuutta voitaisiin sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan vahvistaa tai mitkä tekijät v asiantuntijuutta. Sosiaalityöntekijät toivat aineistossa esiin asiantuntijuuden eri osa-alueilta. Teemoittelin osa-alueet lapsen kokonaistilanteen hahmottamiseen, asiakkaan kohtaamiseen ja asiakassuhteeseen, yhteistyö- ja verkostotaitoihin, juridiseen osaamiseen, kykyyn ja rohkeuteen linjata ja tehdä päätöksiä sekä asiantuntijuutta heikentäviin ja vahvistaviin tekijöihin. Asiantuntijuuden sijaishuoltotyössä voidaan siis aineiston perusteella luonnehtia olevan monialaista, harkintavaltaa vaativaa lapsen asioista vastaamista, jota säätelevät useat eri lait ja säädökset ja jonka määrittelyn ei voida katsoa olevan yksioikoista.

Työ määriteltiin toistuvasti vaativaksi ja monen eri osa-alueen hallintaa edellyttäväksi. Työssä vaadittiin asiantuntijuutta myös perinteisen sosiaalityön kentän ulkopuolelta: tietoa lapsen kehitysvaiheista ja kiintymyssuhteista, juridista osaamista ja ymmärrystä psyykkisistä ongelmista. On luonnehdittu, että lastensuojelutyö ei koskaan ole yksitoikoista ja se tarjoaa tekijöilleen riittävästi muuttuvia ja vaativia tilanteita (Heinonen & Sinko 2009, 100) ja sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan tähän mielipiteeseen voidaan sijaishuollon osalta yhtyä.

Sijaishuollon sosiaalityö vaatii laaja-alaista osaamista ja pohdinkin, miten kaiken tämän asiantuntijuuden hallitseminen mahdollistuisi mahdollisimman monelle sosiaalityöntekijälle. Esimerkiksi lapsen kehitysvaiheita, traumapsykologiaa tai vastaavia asioita ei käydä läpi sosiaalityön opinnoissa yliopistossa kokemuksen mukaan juurikaan. Asiantuntijuus sijaishuollossa kuulostaa aineiston perusteella vaativan pitkän työkokemuksen kautta hankittua osaamista, lisä- tai jatkokoulutuksia tai erittäin vahvaa moniammatillisen tiimin tukea. Aloin pohtia, olisiko sijaishuollon tiimeissä tarkoituksenmukaista olla jo

rakenteissa mukana kaikkien asiakkaiden esimerkiksi psykologi. En tiedä, onko näin joissain sijaishuoltoyksiköissä, mutta ainakaan aineistossa ei noussut esiin tällaista toimintatapaa.

Sosiaalityö on vaikean tehtävän edessä määrittellessään asiantuntijuuttaan niin, että se toimii moninaisissa tilanteissa, kuten oikeusistuimissa, laitoksissa ja toimistoissa. Sosiaalityöntekijän tulee pystyä määrittelemään ne osa-alueet, joissa hän ainakin on asiantuntija ja lisäksi uskaltaa tunnustaa se valta, jota lastensuojelun on uskallettava käyttää. (Sinko 2004, 112–113.) Vaikka sosiaalityöntekijät tunnistavatkin oman asiantuntijuutensa alueet, on muiden toimijoiden osalta vaihtelevaa, kuinka hyvin he sosiaalityön asiantuntijuutta ymmärtävät, vaikka yhteistyötä tehtäisiin tiiviisti. Sosiaalityön ja sen asiantuntijuuden tekeminen näkyväksi etenkin sijaishuoltotyössä, jossa yhteystyökumppaneiden ja toimijoiden joukko on laaja, on erityisen tärkeää. Sijaishuoltotyötä ja sen vaativuutta on kuitenkin haastavaa tehdä näkyväksi (Eronen & Laakso 2017, 145).

Lisäksi organisatoriset ja institutionaaliset raamit haastavat työtä kohti vaikuttavuutta ja tehokkuutta entistä pienemmillä resursseilla. (Laitinen & Väyrynen 2011, 185.) Sijaishuollon puutteellinen resursointi ja suuret asiakasmäärät haittaavat sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta ja sen vahvistamista. Resurssien puute tuli esiin niin sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa, kuin myös laajasti lastensuojelutyötä käsittelevässä tutkimustiedossa. Resurssien puute ja työntekijöiden vähyyks ei liene kenellekään yllättävää, sillä sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärästä ja suuresta työmäärästä on tuotu esiin huoli myös muussa tutkimuksessa (mm. Kananoja 2019, Eronen & Laakso 2017).

Lastensuojelun sosiaalityöhön tulisi saada lain määrittämät maksimiasiakasmäärät, sillä muuten kunnat eivät noudata niitä. Sosiaalityöntekijöillä ei ole mahdollisuutta kieltäytyä asiakkaiden ottamisesta, mutta lakisääteisistä velvollisuuksista on huolehdittava jokaisen asiakaslapsen kohdalla. (Nyrhinen 2016, 68; Pesäpuu 2018.) Sosiaalityöntekijät olivat sitä mieltä, että lasta tulisi tavata ja kuulla riittävästi sekä muodostaa luottamuksellinen suhde, mutta työskentelyn vaativuutta ei ymmärretä eikä resursseja ole riittävästi. Tämä herättää kysymyksen siitä, mitä yhteiskunnallisen vaikuttamisen keinoja olisi käytettävissä, jotta tilanne muuttuisi tulevaisuudessa. Lastensuojelun osaavien ammattilaisten työssä pitäminen, palkkaaminen ja kouluttaminen jakautuvat yhteiskunnassa usean eri toimijan vastuulle (Eronen 2013, 81).

Mielestäni yksi yllättävä tulos oli myös se, että sosiaalityöntekijät kokivat, että sijaishuoltoon on annettu heikosti ohjeistusta tai yhtenäisiä toimintalinjoja. Lastensuojelulaki koostaa lapsen yksilöllisyyttä ja etua sekä harkintaa (esim. LSL 4 §), mutta kuten sosiaalityöntekijätkin toivat esiin, sijoitetut lapset ja nuoret voivat olla toisiinsa nähden todella eriarvoisessa asemassa eri kuntien tai jopa saman kunnan sisällä työntekijästä riippuen, koska yhtenäisiä toimintatapoja ei ole. Mielestäni olisi tärkeää turvata yhtäläiset oikeudet lapsille ja nuorille heidän sijaishuoltonsa toteutumisessa. Valmisteilla ollut sosiaali- ja terveysalan uudistus (sote-uudistus) pyrki saamaan sekä palveluita, että valvontaa, yhdenvertaisemmaksi, mutta sen valmistelu lopetettiin maaliskuussa 2019 (Valtioneuvosto 2014–2019). Tällä hetkellä on epäselvää, ollaanko tällaista yhtenäistämistä tekemässä tulevaisuudessa ainakaan samanlaisessa mittakaavassa.

Sain kirjoituspyyntööni vastanneilta sosiaalityöntekijöiltä kommentteja joko heidän kirjoituksissaan tai mukana olleessa saatetekstissä siitä, että tutkin tärkeää aihetta. Tutkielman perusteella minulla heräsi useitakin jatkotutkimusideoita aiheeseen. Asiantuntijuuden määrittelyä sosiaalityöntekijöiden kokemana olisi mielenkiintoista tutkia jatkossakin eri lastensuojelun osa-alueella toimivien sosiaalityöntekijöiden kesken. Olisi kiinnostavaa tutkia esimerkiksi sitä, millaisia eri ominaispiirteitä asiantuntijuudelle rakentuu avohuollon sosiaalityössä sijaishuoltoon verrattuna. Lisäksi olisi tärkeää selvittää, kuinka sosiaalityöntekijöiden ammattitaito ja asiantuntijuus vaikuttavat sijaishuollon sujumiseen: mikäli sosiaalityöntekijällä on pitkä työkokemus ja luotto omaan asiantuntijuuteensa, vaikuttaako se esimerkiksi sijoituksien pysyvyyteen tai lasten kuntoutumiseen sijaishuollossa?

Lisäksi sijaishuollon asiantuntijuutta voisi tutkia myös muiden sijaishuollon työntekijöiden, kuin lapsen asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Esimerkiksi yksityisellä sektorilla työskentelee sijaishuollon työntekijöitä, mutta he eivät toimi lastensuojelulain 13 §:n mukaisina lapsen asioista vastaavina sosiaalityöntekijöinä. Sosiaalityöntekijöiden näkökulman lisäksi toinen itseäni kiinnostava jatkotutkimus voisi olla se, millaista osaamista ja taitoja sijoitetut lapset ja nuoret omalta sosiaalityöntekijältään toivovat ja kuinka hyvin he tietävät, millaiset vaikuttamisen mahdollisuudet sosiaalityöntekijän tekemällä työllä on heidän asioidensa järjestämiseen. Mielenkiintoinen tutkimusaihe olisi myös moniammatillisten verkostoiden muiden toimijoiden käsitykset sosiaalityön asiantuntijuudesta ja siitä, mitä muut asiantuntijat odottavat sosiaalityöltä.

Lapsi, joka on sijaishuollossa, on aina erityinen lapsi, jonka oikeuksista täytyy huolehtia tarkasti. (Saastamoinen 2016, 164.) Mielestäni lisää sijaishuollon tutkimusta tarvitaan ja onkin todettu, että sijaishuollon tutkimusta useasta eri näkökulmasta tulee lisätä (Pekkarinen 2011, 64). Sijaishuoltotutkimuksen tulisi olla niin vaikuttavaa, että sen tulokset eivät jäisi vain sosiaalityöntekijöiden tietoon, vaan tulosten perusteella myös lähdettäisiin kehittämään toimivia työtapoja ja säännöksiä laajemmaltikin.

Lähteet

- Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2015: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. PS-Kustannus. Jyväskylä.
- Alhanen, Kai 2014: Vaarantunut suojeluvalta– Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Suomen yliopistopaino Oy. Tampere.
- Araneva, Mirjam 2016: Lapsen suojelu- toteuttaminen ja päätöksenteko. Talentum Pro. Helsinki.
- Arola, Heli & Halttunen, Sari & Helavirta, Susanna & Martin, Maria & Seppälä, Leena 2017: Sosiaalialan koulutus ja näyttöön perustuvat työkäytännöt Ruotsissa. Lumen 3/2017.
- Bain, Katrin 2009: Modernising children’s services: partnership and participation in policy and practice. Teoksessa Harris, John & Vicky White (toim.) 2009: Modernising social work: Critical considerations. University of Bristol. Iso-Britannia.
- Borrmann, Stefan 2010: Ethical dilemmas in practice. Teoksessa Gray, Mel & Webb, Stephen A. (toim.) 2010: Ethics and value perspectives in social work.
- Brigid, Daniel & Wassell, Sally & Gilligan, Robbie 2008: Child development for child care and protection workers. Jessica Kingsley publishers. Iso-Britannia.
- Bowlby, John 1988. A secure base. Parent child attachment and healthy human development. Lontoo.
- Buckley, Helen & Carr, Nicola & Whelan, Sadhbh 2010: ‘Like walking on eggshells’: service user views and expectations of the child protection system. *Child & Family Social Work* 1/2011, s. 101–111.
- Cooper, Barry 2008: Best practice in social work interviewing: processes of negotiation and assessment. Teoksessa Jones, Karen & Cooper, Barry & Ferguson, Harry: Nest practice in social work: Critical Perspectives. Palgrave Macmillan.
- Gauffin, Katri 2012: Sijaishuollon aikainen sosiaalityö äitien kokemana. Turun yliopisto. Turku.
- de Godinsky, Virve 2013: Lapsen etu ja osallisuus tahdonvastaisissa huostaanottoasioissa. Teoksessa Hakalalehto- Wainio Suvianna & Nieminen, Liisa (toim.) 2013: Lapsioikeus murroksessa. Helsingin seudun kauppakamari. Helsinki.
- Dickens, Jonathan & Berrick, Jill & Pösö, Tarja & Skivenes, Marit. *British Journal of Social Work* Jun 2017, Vol.47 (4), 1024-1042.
- Eronen, Tuija & Laakso, Riitta 2017: Vaativat tilanteet sijaishuoltotyössä. Teoksessa Enroos, Rosi & Mäntysaari, Mikko & Ranta-Tyrkkö, Satu (toim.) 2017: Mielekäs tutkimus: näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin. Suomen yliopistopaino Oy. Tampere.
- Eronen, Tuija 2013: Viisi vuotta huostaanotosta: Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista.
- Eronen, Tuija & Laakso Riitta & Pösö, Tarja 2010: Now you see them and now you don’t: institutions in child protection policy. Teoksessa Forsberg, Hannele & Kröger, Teppo 2010: Social work and child welfare politics through Nordic lenses. University of Bristol. United Kingdom.
- Eräsaari, Risto 2002: Avoimen asiantuntijuuden analytiikka. Teoksessa Pirttilä, Ilkka & Eriksson, Susan (toim.) *Asiantuntijuuden areenat*. Jyväskylä yliopisto. Jyväskylä.

- Eskola, Jari 2001: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2001: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS Kustannus. Jyväskylä.
- Forsman, Sinikka 2010: Sosiaalityöntekijän jaksaminen ja jatkaminen lastensuojelussa: Henkilökohtaisen ja muodollisen uran rajapinnoilla. Tampere University Press. Tampere.
- Göransson, Eva & Hjulström, Fredrik 2015: Barn kan inte vänta- Översikt av kunskapsläget och exempel på genomförbara förbättringar. Nordens Välfärdscenter. <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:875456/FULLTEXT01.pdf>. Viitattu 3.5.2019.
- Hakalehto, Suvianna 2016: Johdatus lapsen oikeuksiin lastensuojelussa. Teoksessa Hakalehto, Suvianna & Toivonen, Virve (toim.) 2016: Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Kauppakamari. Helsinki.
- Hänninen & Poikela 2006: Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus. Teoksessa Törrönen, Maritta, Hänninen, Kaija ym. 2006: Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.
- Helavirta, Susanna 2016: Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa Enroos, Rosi, Heino, Tarja & Pösö, Tarja 2016: Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino. Tampere.
- Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika 2016: Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset: HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere.
- Heinonen, Hanna 2016: Lastensuojelu ja lapsen etu. Teoksessa Törrönen, Maritta, Hänninen, Kaija ym. 2006: Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.
- Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi 2009: Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Heino, Tarja & Kaikko, Kirsi & Pirinen, Anne & Pösö, Tarja & Aaltonen, Sanna & Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1 viitattu 22.3.2017.
- Hennessey, Roger 2011: Relationship Skills in Social Work. SAGE publications.
- Hoikkala, Susanna & Kojo, Raija & Tervo, Jaana & Aaltonen, Teija 2017: Työpäpaperi 19/2017: Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli: Kohti lapsikeskeistä ja lapsioikeuslähtöistä toimintatapaa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Suomen Yliopistopaino. Helsinki.
- Hujala, Anne, Puonti, Annamajja & Saarnio Tuula 2004: Lastensuojelu tänään. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Hurtig, Johanna 2006: Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) 2006: Lapset ja sosiaalityö: Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia.
- Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja 2003: Kanta-aottavuus tutkimuksen eettisenä kysymyksenä. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.) 2003: Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi.
- Hämeen-Anttila, Lotta 2017: Lasten ja perheiden sosiaalipalvelut. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen Martti & Marjamäki, Pirjo 2017: Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy. Helsinki.

- IFSW, 2014. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>. Viitattu 8.10.2018.
- Ikonen, Leeni 2013: Salassa pidettävä. Suojeleeko laki lasta vai lastensuojelijaa? Radiumkirjat.
- Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.
- Kaartinen, Miina, & Katisko, Marja & Nieminen, Ari 2018: Sosiaalityö maailmanyhteiskunnassa -uudenlaiseen asiantuntijuuteen. Teoksessa Juvonen, Tarja ym. 2018: Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. UNIpress. Helsinki.
- Kananoja, Aulikki 2019: Lastensuojelun kehittämisen suunta ja suositukset. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://stm.fi/documents/1271139/12247464/Selvityshenkil%C3%B6+Aulikki+Kananojan+esittelydiat+15.2.2019.pdf/41cb0fb1-c19f-cb0d-4a3b-52c73ca31c50/Selvityshenkil%C3%B6+Aulikki+Kananojan+esittelydiat+15.2.2019.pdf.pdf>. viitattu 6.3.2019.
- Kananoja, Aulikki & Ruuskanen, Kristiina 2018: Selvityshenkilön ehdotus lastensuojelua parantavaksi tiekartaksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 31/2018. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160996/R_31_18_Selvityshenkil%C3%B6n_ehdotus_lastensuojelun_laatu.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 6.3.2019.
- Kananoja, Aulikki 2017: Asiakastyön yleiset lähtökohdat sosiaalialalla. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen Martti & Marjamäki, Pirjo 2017: Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy. Helsinki.
- Kananoja, Aulikki, Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) 2011: Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy. Helsinki.
- Karvinen, Synnöve 1996: Hajoaako sosiaalityö? – Havainnot sosiaalityön ammatillisesta asiantuntijuudesta. Teoksessa: Metteri, Anna ym. (toim.) Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Edita. Helsinki.
- Kinnunen, Maarit 2012: Sosiaalityön asiantuntijuus vammaissosiaalityössä. Pro gradu-tutkielma. Lapin yliopisto.
- Känkänen, Päivi 2009: Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Heino, Tarja & Kaikko, Kirsi & Pirinen, Anne & Pösö, Tarja & Aaltonen, Sanna & Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 264-272. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1 viitattu 22.3.2017.
- Laakso, Riitta 2019: ”Ne näki musta” Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-267-3>.
- Laaksonen, Sari 2004: Huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon laatu. Teoksessa: Puonti, Annamajja, Saarnia Tuula, Hujala Anne (toim.) 2004: Lastensuojelu tänään. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Laine, Helinä 2014: Sosiaalityö terveydenhuollossa on positiiviseen häiriköintiin perustuvaa taiteilua. Teoksessa Terveys ja sosiaalityö, toim. Metteri, Anna; Valokivi Heli & Ylinen, Satu 2014. PS-Kustannus. Jyväskylä.
- Laine, Timo 2001: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2001: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS Kustannus. Jyväskylä.

- Laitinen, Merja & Ojaniemi, Pekka & Tallavaara, Marja-Sisko 2007: "Nyt kuullaan meitä asiakkaita"- Tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi.
- Laitinen, Merja & Niskala, Asta 2013: Sosiaalityön suhde asiakkuuteen. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) 2013: Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. Tampere.
- Laitinen, Merja & Väyrynen, Sanna 2011: Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin Marja (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Laitinen, Merja & Kempainen, Tarja 2010: Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) 2010: Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.
- Leigh, Sarah & Farmer, Anne 2008: Best practice in child protection: intervening into healing and child abuse. Teoksessa Jones, Karen & Cooper, Barry & Ferguson, Harry: Nest practice in social work: Critical Perspectives. Palgrave Macmillan.
- Mahkonen, Sami 2010: Lastensuojelu ja laki. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Moilanen, Pentti & Rähkä, Pekka 2001: Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2001: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS Kustannus. Jyväskylä.
- Munro, Eileen 2008: Effective child protection. 2nd edition. Sage publications Ltd. Iso-Britannia.
- Mönkkönen, Kaarina & Kekoni, Taru & Pehkonen Aini 2019: Moniammatillinen yhteistyö: Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus Oy. Tallinna.
- Nicolson, Paula & Bayne, Rowan & Owen, Jenny 2006: Applied psychology for social workers. Third edition. Practical social work series. United Kingdom.
- Niemi, Petteri 2013: Hyvä, paha valta. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) 2013: Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. Tampere.
- Niskala, Asta 2008: Salatusta suhteesta kahden kimppaan: Analyysi sosiaalityön prosessin rakentumisesta. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.
- Nyrhinen, Anna 2016: Sosiaalityön ammatillinen johtaminen. Teoksessa Hakalehto, Suvianna & Toivonen, Virve (toim.) 2016: Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Kauppakamari. Helsinki.
- Pekkarinen, Elina 2011: Lastensuojelun tieto ja tutkimus – Asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 51 & Lapsuudentutkimuksen seura & Lastensuojelun Keskusliitto & Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Helsinki.
- Peltonen, Irkka 2004: Lastensuojelun eettiset kysymykset. Teoksessa: Puonti, Annamajja, Saarnia Tuula, Hujala Anne (toim.) 2004: Lastensuojelu tänään. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Perttula, Juha 2009: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo 2009: Kokemuksen tutkimus: Merkitys- Tulkinta- Ymmärtäminen. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.
- Pesäpuu 2018: Taitavalla vuorovaikutuksella vaikuttavampaa lastensuojelua: Asiaa kokemusasiantuntijoilta ja yli 200 lastensuojelun työntekijältä. <https://pesapu.fi/wp-content/uploads/2018/03/vaikuttamismateriaali.pdf>. Viitattu 19.5.2019.

- Pohjola, Anneli 2003: Eeettisyys tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.) 2003: Eettisesti kestävä sosiaalityö. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi.
- Pohjola, Anneli 2001: Sosiaalityön käsitteen haltuunottamisen haaste. Teoksessa: Kallinen-Kräkin, Salme toim.: Sosiaalityö näkyväksi. Sosiaalityön luokitusseminaarin julkaisu. Aiheita sarja 3. Verkkojulkaisu. Stakes. Helsinki.
- Pohjola, Anneli 2007: Merkintöjä sosiaalityön asiantuntijuudesta. Teoksessa Vesterinen, Kerttu (toim.) Kiitos kysymyksestä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 27. Sevenprint. Rovaniemi, 6-8.
- Pölkki, Pirjo 2004: Lastensuojelutyön tutkimus- ja kehittämistoiminta. Teoksessa: Puonti, Annamajja, Saarnia Tuula, Hujala Anne (toim.) 2004: Lastensuojelu tänään. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Pösö, Tarja 2008: Erityinen huolenpito koulukodeissa. Stakes. Helsinki.
- Pösö, Tarja 2004: Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodeista. Stakes. Helsinki.
- Raatikainen, Erja 2015: Lujita luottamusta. Asiakassuhteen rakentaminen sosiaali- ja terveysalalla. PS Kustannus. Jyväskylä.
- Raunio, Kyösti 2009: Olennainen sosiaalityössä. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.
- Raunio, Kyösti 2002: Managerismi - haaste sosiaalityön autonomiselle asiantuntijuudelle. Yhteiskuntapolitiikka 67 2002: 6, 600-603.
- Reinikainen 2009: Kielen katse ja puheen paino. Teoksessa Heino, Tarja & Kaikko, Kirsi & Pirinen, Anne & Pösö, Tarja & Aaltonen, Sanna & Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
- Ruotsalainen, Piia 2012: Asiantuntijuus terveydenhuollon sosiaalityössä.
- Saastamoinen, Kati 2010: Lapsen asema sijaishuollossa- käsikirja arjen toimintaan. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Saastamoinen, Kati 2016: Lapsen oikeus hyvään ja perusoikeuksia kunnoittavaan sijaishuoltoon lastensuojelulaitoksessa. Teoksessa Hakalehto, Suvianna & Toivonen, Virve (toim.) 2016: Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Kauppakamari. Helsinki.
- Sarvimäki, Pirjo 2017: Sosiaalihuollon henkilöstö. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähtinen Martti & Marjamäki, Pirjo 2017: Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy. Helsinki.
- Schreiber, Jill & Fuller, Tamara & Pacey, Megan 2013: Engagement in child protective services: Parent perceptions of worker skills. Children and Youth Services Review 35 (2013) 707–715.
- Shardlow, Steven 2009: Values, ethics and social work. Teoksessa Adams Robert, Dominelli Lena, Payne, Malcolm: Social work. themes, issues and critical debates 2009. Palgrave Macmillan. United Kingdom.
- Sipilä, Anita 2011: Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet -Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Itä-Suomen yliopisto. Väitöskirja.
- Skivenes, Marit 2017: Towards a new theory of professional discretion – the importance of reaching for the difficult. Teoksessa Enroos, Rosi & Mäntysaari, Mikko & Ranta-Tyrkkö, Satu (toim.) 2017: Mielekäs tutkimus: näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin. Suomen yliopistopaino Oy. Tampere.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2003: Konstikas sosiaalityö- Suomalaisen sosiaalityön todellisuus ja tulevaisuudennäkymät.

- Sosiaali- ja terveysministeriö 2013: Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74483/Toimiva%20lastensuojelu%20loppuraportti_final_19062013.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Sosnetin työvaliokunta 2019: Sosiaalityöntekijän ammattitaidon arviointi: Sosiaalityöntekijän ammatillisen osaamisen kriteerit asiakasturvallisuuden näkökulmasta. Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=0f2edfcf-e7b8-4198-b735-65efdc67558f>. viitattu 13.4.2019.
- Strolin - Goltzman, Jessica & Kollar, Sharon & Trinkle, Joanne 2010: Listening to the Voices of Children in Foster Care: Youths Speak out about Child Welfare Workforce Turnover and Selection. *Social Work* 2010, Vol.55, 47-53.
- Suoninen, Eero 2000: 'Tanssilajit ja tyylit' asiakkaan kohtaamisessa. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) 2000: Auttamistyö keskusteluna: Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Osuuskunta vastapaino. Tampere.
- Suikkanen-Malin, Tuija 2015: Yhteinen vanhemmuus sijaishuollossa: Tarinoita yhteistyöstä vanhemmuuden tehtävää hoitavien välillä. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Tilastoraportti 2017. <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu>. Viitattu 6.3.2019.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. viitattu 31.30.2018.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009: Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käytäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinninjärjestämiseksi. <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>. Viitattu 10.8.2019.
- Valli, Raine & Perkkilä, Päivi 2015: Nettikyselyt ja sosiaalinen media aineistonkeruussa. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS Kustannus. Jyväskylä.
- Valtioneuvosto 2014-2019: Maakunta- ja soteuudistus. <https://alueuudistus.fi/uudistuksen-yleisesittely->. Viitattu 10.8.2019.
- Valvira 2016: <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-valvonta/ammattihenkilöiden-valvonta>. Viitattu 10.4.2019.
- Vario, Pipsa & Barkman, Johanna & Kiili, Johanna ym. 2012: Suojele unelmia, vaali toivoa- Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2012:6. <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/suojele-unelmia-vaali-toivoa.pdf>. Viitattu 19.5.2019.
- Virtanen, Juha 2006: Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa Metsämuuronen, Jani (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. International Methelp. Helsinki.
- Välivaara, Christine 2004: Sijoitettu lapsi tunnepyörässä: menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Pesäpuu. Jyväskylä.

Virallislähteet

Hallintolaki 434/2003.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon ammattihenkilöistä ja Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastosta annetun lain muuttamisesta.
<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140354>. Viitattu 28.11.2018.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta 237 /2018.
<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180237>. Viitattu 9.3.2018.

Laki kunnallisesta viranhaltijasta 304/2003.

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

Lastensuojelulaki 417/2017.

Suomen perustuslaki 731/1999.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 60/1991.

Liite: Kirjoituspyyntö

Kirjoituspyyntö:

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä lastensuojelun sijaishuollon asiantuntijuudesta

Olen tekemässä Lapin yliopistossa pro gradu-tutkielmaa siitä, miten asiantuntijuus lastensuojelun sijaishuollossa määrittyy lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden kokemana. Tutkielman tavoitteena on selvittää, kuinka sijaishuollon sosiaalityöntekijät määrittävät oman ammattikuntansa asiantuntijuutta. Teen tutkielmaani sosiaalioikeuden suuntautumisvaihtoehdossa, joten tutkimus sisältämään myös aiheeseen liittyvän juridiikan analysointia.

Toivoisin, että sinä, lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityötä tekevä, lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, kertoisit ajatuksiasi siitä, mitä kokemuksesi mukaan sijaishuollon sosiaalityön asiantuntijuus pitää sisällään. Vastata voi myös ne henkilöt, jotka ovat aikaisemmin toimineet sijaishuollossa lapsen asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä. Apukysymyksien lisäksi voit myös painottaa itsellesi merkityksellisiä asioita aiheeseen liittyen. Kirjoituksille ei ole enimmäis- tai vähimmäismittaa.

Kysymyksiä kirjoittamisen avuksi:

- * Mistä tekijöistä asiantuntijuus sijaishuollon sosiaalityössä rakentuu?
- * Millaista teoria- ja käytäntöosaamista työssäsi vaaditaan?
- * Millä tavoin koet, että osaamistasi ja asiantuntijuuttasi voisi vahvistaa?

Liitäthän lisäksi kirjoitukseen seuraavat taustatiedot:

- * Työkokemuksesi sijaishuollossa vuosina
- * Asiakkaanasi olevien lasten määrä

Toivoisin saavani kirjoitukset mahdollisimman pian mutta viimeistään 10.3 osoitteeseen singet@ulapland.fi. Ohjaajinani toimivat YTT yliopistonlehtori Kati Kallinen ja HTT yliopistonlehtori Arto Kauppi.

Tutkielmaan osallistuminen on vapaaehtoista ja noudatan tutkimuksen tekemisen eettisiä periaatteita. Nimitiedot tullaan suojaamaan ja materiaali käsitellään anonymisti ja se tullaan hävittämään asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua.

